Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

163.
657.

BIBLIOTEK · GÖTEBORGS · UNIVERSITETS ·

Allmänna Sektionen

Tidskr.
Sv.

N:o 4.

LÄSNING

I

BLANDADE ÄMNEN.

. . . from sounds to things . . .

POPE.

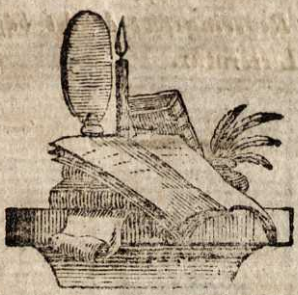

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS HENRIK A. NORDSTRÖM,

1797.

INNEHÅLL:

1. *Öfver Kellgrens Död.* (Poëme). fid. 1.
2. *Djurkretsen.* Saga. (Poëme.) - 6.
3. *Til en Landtman.* (Poëme.) - 23.
4. *Om den allmänna principen för Upp-*
fostrans verknings-förmåga. - 25.
5. *Om Prästers danande.* - - 39.
6. *Om Aktif- och Pasif-Handel.* - 81.
7. *Hvilket Regeringssätt är det bästa?* 84.
8. *Svensk Litteratur.* - - 88.

Öfver Kellgrens Död *).

Dårar! Laſter! fröjden Er.
Och du, tryckta rimmar-ſkara,
Frälſt ur ſexton-årig fara!
Andas: *Kellgren* är ej mer.

Tyſtnad är din Skald, o Vaſa!
Grafvens natt det Snillet har,
Ljuſets Fiender! ſom var
Eder afund, och Er faſa.

Til höjden Svears ſpråk med trenne Skalder gick.
Det ägde, af *Dalin* de förſta rena dragen.
Af *Maro-Gyllemborg* det ſtyrkans värde fick
Men förſt af *Kellgrens* röſt de lyriſka behagen.

*) Detta Stycke, tilförene tryckt i en och annan af Landsorterne, efter kringlöpande felaktiga afſkrifter, och något fullſtändigare i en utländſk Journal, lämnas här förſta gången åt Svenſka Allmenheten, med Författarens minne, och af honom öfverſedt. Man har trott ſig göra härigenom både et nöje åt våra få Vitterhetsälſkare, och uppfylla en pligt af rättviſa emot den Store afledne Skalden, hvars hugkomſt ej kan med nog tackſamhet återkallas, och hvaraf mittningen likaſom af all annan öfverträffande förtjenſt, liknar ſig at blifva, efter vanan hos oſs, lättare at glömma än at erſätta.

Voltaires och *Popes* rival, i ſjelfva vinterns land
Philoſophien hans blick, hans pil Satiren hväſſte,
Och Gracerna med blomſterband
På honom Skämtets koger fäſte;
Men din Rival, *Horats!* med Lyran i ſin hand
Han Svenſka Sången gaf et dubbelt upphöjdt värde,
Och genljuden af Tiberns ſtrand
Åt ſjällarne kring Mälarn lärde.

Sorgens röſt, från Helicon
Svenſke Skalder, ljuda låten!
Sångmör, gråten Eder Son,
Gracer, Eder älſkling gråten.

Men hvad är ſkönheten af bildnings-gåfvans drag?
Hvad är af Sångens röſt det ſtarka eller ljufva:
Hon oſs förſkräcka må med Dunder-Gudens ſlag,
Hon må förkjuſa oſs, med ſuckningens behag
Af Myrten Skogens Turturdufva?
Om Himlen, unge Man, ej ſkänkte Dig en Själ
Med kraft at ſig mot våld och digt och ſlärd bemanna?
Ljus i ſin flygt upp till det Sanna,
Och brinnande för menſkors väl?
Hör våldets röſt ännu en blodad jord förfära,
Förnuftet, ropa än mot Dårarne om ſkygd:
Och Du, ſom yfs af hopp af minnets lagrar bära,
Du lågar ej af harm, du rodnar ej af blygd!
Onyttig för din foſterbygd,
Du qväfver ljuf och feg de veka nöjens lära:
Gå! Du var född förutan dygd,
Och du ſkall dö föruttan ära.
Om det var ſå han hænne vann,

Den

Den ſtore Skald, hvars död hvart redligt hjerta ſårar,
Det vittna fosterlandets tårar,
Det vittnar ſaknans ſuck från hvarje uplyſt man,
Det vittnar Er triumph, förförare, och dårar!

Laſterna och Våldet ryſte
När hans hand på Lyran ſlog,
Menſklighéten andan drog;
Dygdem under tårar myſte;
Sanningen, förſkönad lyſte;
Dårſkap gret, förnuftet log.

På denna fruktansvärda panna,
Der Snillet hota ſågs i all deſs hämde-magt,
Man lätte kärlek för *det Sanna*,
Och deſs förföljares föragt.
Från denna mulna blick den ljungeldsſtråle blänkte,
Som ſlog hvar gäck, hur högt han ſatt,
Och ända ner på er, — vid återſkall af ſkratt, —
Det heta Löjets gniſtor ſtänkte,
Förakteliga kryp, i Vitterhetens natt!

Laſter! Dårar! fröjden Er.
Och du tryckta rimmar-ſkara,
Frälſt ur Sexton-årig fara!
Andas: *Kellgren* är ej mer.

Men du, ſom tankens ljus med Själens höghet parar,
Som känner, för et folk, hvad ſkänk af himmelen,
En Demoſtheniſk röſt, ſom Friheten förſvarar,
Och en Voltairiſk hand, ſom pryder Sanningen:
Du gråt det rof ſom grafven vunnit!
Gråt Sångens förſta Son, om du bär nit för den;
Men dubbelt gråt, om du ſom vän,

Som menniſka och vis hans värde känna hunnit.
Hvem ſtälde fram et bröſt ſom han,
Af Vishetens Egid förſvaradt och beſtråladt?
Han Söng ej blott *en Stadig man;*
Han var det: och det är ſin egen bild han målat.
Af jordens klagan väckt, af hjertats känſlighet,
At menſkans rätt, at borgarns yrka,
Han ſkilde vördnans pligt, från ſlafvens mållöshet,
Och öfvermodets ſkrål, från Patriotens ſtyrka,
Med detta tämda nit, ſom tingens gränſor vet.
Af hyddan lika gömd för detta dubbla ryckte,
Som öfte kranſar ner och dem tilbaka ryckte;
För vett och rätt och ſmak, ej för et namn i ſtrid,
Han njöt, med blygſamt hof, den ſmickrande minuten,
Och ſtod, med tyſtnad blott, i orättviſans tid,
Uti ſit värde inneſluten,
Ej ſtolt af ſin förtjenſt, men endaſt trygg dervid.
Nej Dårar! Sångens höjd var ej hans höjd af ära;
Nej, hon var röſten blott åt Philoſophens lära.
Med hjertat utan ſvaghet godt,
Och ögat uppmerkſamt på Samhällslifvets lott,
Hvem delte dygdens qval med lifligare ſmerta?
Hvem ſlog förtryckarns barm med driftigare ſkott?
Hur varmt för all förtjenſt, hur öppet detta hjerta!
Hur oupplåtligt ſtängt för dårſkaper och brott!
Förnuft, af Himlen ſändt at lyſa våra dagar,
Du ſom en ſtormig verld allena lugna kan;
Hvem ſtod mer faſt vid dina lagar?
Hvem höll din fackla fram, med ſtörre mod än han?
Och du, den Viſes dygd, ſå ofta ſmädad vorden
Af Skrymtarns eller Svärmarns röſt,
Förakt för digt och ſkrock, och egen ſtyrkas tröſt,
Hvar ſkådar du i dag, på den bedragna jorden,
Et Tempel, mera ditt, än denna viſes bröſt?

Högt,

Högt, men ſundt, Sublima Sinne!
Sådant var ditt tänkeſätt.
Baviers och Tartuffers ätt,
Skräna, ſkräna mot hans minne;
Roſenſtein gör honom rätt.

Oxenſtierna och behagen,
Suckande vid Urnan ſtå.
Sergel tecknar anlets-dragen;
Gyllenborg, af ſorg betagen,
Fäſter kranſen deruppå.

Med den glans förtjenſtens blifvit
Hos en rättvis Efterverld,
Står hans namn af Minnet ſkrifvit.
Lyckan, — ſom en mindre gifvit, —
Rodnar för en ſparad flärd.

Men låga Ilſka, du ſom följde
Hans lyſande förtjenſt i ſjelfva grafvens famn,
Och glanſen af et fruktadt namn
Med dina ſvarta vingar höljde:
Sätt ej ditt hufvud opp ur träcken af din ſkam!
Sjung ej triumph! *Alcides* hvilar,
Men på hans hjelteſtoft, kanſke, ſkall träda fram
En *Philoctet*, ſom har hans pilar.

Dygders och förtjenſters tropp,
Saknen, gråten Eder broder.
Ner med Smickrets Gnda-Stoder,
Reſom tackſamhetens opp!

Djurkretſen.

Saga.

Den ſiſta *Februarii*
år — men lik mycket — emot natten,
uti Pieriſkt fylleri,
ſom hvar man vet är blott af vatten,
och i en ſyår indigeſtion
af gröna heliconſka lagrar,
jag på en kräſelig façon
ſönk i min bädd — ſå tung, ſå drömmande perſon
ſom nånſin våra vakna Bagrar. —
Och nickade och ſof, ſom de? — Ja Gu bevars —
och drömde in mig uti *Mars*.

Nu vet en hvar, ſom äger ro at ſofva,
hvad det är för en dyr Guds gåfva.
Ej nog at hela lifvets Ve
af glömſkans täta förlåt täckes;
Inbillningens förnöjelſe
ur tingens vida chaos väckes:
och i den all-förvirrelſe
ſom ljusnar, norrſkens-lik, för ögat, när det ſläckes,
hvad koſtar det — ſlätt ingen ting —
at ſig med Ljuſets ſnabbhet ſvinga
ifrån Inſectens blad och til Saturni ring?
nu dväljas i en verld, där Cherubs harpor klinga?
nu åter, efter ſtörtadt fall
i Charons båt på Stygens ſvall,
gå, med Sanct Görans ſpjut, uppå Tartarens vall
den ſjälliga Cerber at ſtinga?

Min

Min Läſare, när du det vet,
ſå vet du ock hvad ringa möda
det borde koſta mig, Poët,
at hvirfla mig från denna ſnöda
föraktеliga Jord, up til det Firmament,
om Demogorgon ſägs med lika ringa möda
utöfver rymderne ha ſpännt.

Men i hvad affigt? Hvarför våga
et luft-ſprång, vådligt rönt ſen däreu Icars dar?—
O Allmänhet, hvad du kan fråga!
Du vet, at Phoebus där, där högt på himlen, har
ſitt ſlott bakom den ſky du ſkådar alla dar
af guld och diamanter brinna;
du vet ock, om du täcks beſinna,
at namn af *Phoebi Son* Poëten altid bar,
faſt vore han, med tilſtånd ſagdt, Batard:
Nå väl — i alla fall, hvem gör ej alt, at finna
ſin gamla hederliga Far?

Men nog af frågor och af ſvar.
Den roſenfingrade Aurora längeſedan
palatſets gafvel-port i öſter låtit opp;
på hingſt-beſpända Charn ſatt Phoebus allaredan,
och gyllne piſkan gaf ſignaln til dagens lopp;
Jag haſtar, ropande med ifver
mitt underdånigaſte *halt!*
Han ſtadnar — nådig uti alt —
och min förfärade geſtalt
ſig bugar, och min fot med bäfvan och gevalt
en linia gräſligt lång i molnens guld beſkrifver:
"Förlåt (ſå ſtammar jag), min Far! o Delos Gud!
"den ſonliga förmätenheten
"at nalkas dig; men ſe, den rädda mänſkligheten
"begär ej, Phaëton lik, din ſkepnad och din ſkrud,
"begär ej, ſjelfklok mot ditt bud,

"at köra kull din vagn mot den och den planeten;
"Nej — då i arf af Dig jag fått
"begär til egit ljus, at därmed lysa andra,
"få skänk mig af din Eld den minsta gnista blott —
"och, stolt och lycklig af min lott,
"jag vill til jorden återvandra."

"O hvad begär du, käre Son!
"(sa Phoebus). At en väg för Ljusets vandring leta
"är kinkigt nog, uti sin mån —
"och sinksamt med — det må jag veta.
"Starkt är mitt sken, min fart är stark,
"men tror du jag får oftörd tåga?
"Nej, Himlens vida ödemark,
"til evig trots för min förmåga,
"är full af underliga Djur,
"som stinga, stånga, locka, ropa:
"Skorpion och Gumse, Jungfru, Tjur,
"Tartarens afvel allihopa.
"Om jag nu, ofs imellan sagdt,
"behöfver alt mitt mod, min vana,
"min sintlighet, och ofta magt,
"at slippa om dem, på min bana;
"och om jag opartiskt och kallt
"bevisar dig utaf Mathesen
"at den där Svedenborgska thesen
"om en correspondance i alt,
"imellan Himlen och den Måne
"som skrytsamt namn af Tellus bär,
"i sjelfva grunden var och är
"en Sanning, drömd utaf en fåne;
"Hur vill du lyckas då, o Son,
"at stångas i din lilla mån
"med lika Drakar på din bana? —
"Du tror mig ej? Välan, stig up bakpå min Char
"och följ mig gärna, följ din Far:

"er-

"erfarenhetens långa dar
"dig säkrare, än jag, förmana;
"och beds du samma lott, när du de hinder sett
"som Ljusets Gud är dömd at röna,
"då må ditt sjelf-förvärfda vett
"din dårliga begäran kröna."

Så sagdt, jag tog mitt heders-rum,
och något stolt, men mera stum,
jag höll mig fast i Charn, som flög på molnens yta;
snart Morgon-stjernan skalf för Phoebi hingstars fjät,
och, bleknad vid en blick af Gudens majestät,
ur rymderna försvann; en Ljus-flod gick at bryta
på himla-oceanen ut;
Men knapt en tusen-mils-minut
förfluten var, förrän jag vagnen studsa kände
och Titans skygga spann af vägen haftigt vände:
Jag stirrar: O hvad syn! en *Vädur*, en Colofs,
med svans och klöfvar, som en annan,
men ragget svart som sot, och långa horn i pannan,
ja, vare sagdt förutan trofs,
aldeles lika dem vi känne
ha frodat sig på Arons änne.
På sina bägge bakben rest
stod det vidunderliga Best
och gjorde konster med de främsta,
och öpnade sin tungos band
och ropte: *öfver alla land*
abracadabra, eld och brand!
med flera ord utaf de sämsta.
"Se, (sade Phoebus) detta Djur,
"uppå det låga jorderike
"har, som jag sagt förut, sin respectiva like:
"med olik skepnad och figur
"som Muphti, Påfve eller Lama
"det namn det bär är et och samma,

Vidſkepelſe. Se! ſtraxt et hinder för din plan"—
"Förlåt mig (ſvarte jag) min Far: ej Perſian,
"ej Conſtantinopolitan
"ej Guelph är jag: Jag är Luthran." —
"Det var en ann ſak," ſade Solen,
gaf häſtarne en klatſch, och framför på ſin ban
en månad närmare mot polen.

Men ſi! et ofatt hornadt Djur —
hvars namn jag tilſtår mig förlägen
at nämna klarare, än: en *för detta Tjur* —
hof ſin beelzebubs-figur
ſå ſkeppunds-vigtig öfver vägen
och låg där — lik en långſträckt Ö
på vida ytan af en ſjö —
och bölade ſå obenägen:
vid hvarje rörelſe af häſtarna til lopp,
han med ſitt tjocka öga glodde,
och hotade med ſpark och hopp,
förſäkrad af ſin grofva kropp
at Phoebus på hans ſtyrka trodde.
Apollo log och ſade: "Se,
"hvad tycks om denna ſkepelſe?
"den kallas *Dumhet* uppå jorden.
"Men du var nyfs Luthran: du ger mig nu, kanſke
"den hugnande berättelſe
"at Dumhet qväljer icke Norden." —
"Ach! ſvarte jag, (ej mer) du Gud för verldens ljus,
"ſå höflig ſjelf, ſom jag är redlig,
"hvi talar du om rep i hängd mans hus?" —
Mitt kära Foſterland! var jag ej nu beſkedlig?
Åtminſtone Apollo fann
en dygd i denna halfva ſtumhet,
teg ſjelf och mante på ſitt ſpann
och varligt öfver ryggen ſkrann
på himlahvalfvets ſtora Dumhet.

Men

Men jag var ſkrämd: och, än förvirrad, hörde jag
en gäll Trumpet ur ſkyn, ſom blåſte deſſa orden:
Mins, *hvad du ſett, och vakta dig en dag*
för horn-boſkapen uppå Jorden!
jag ville digna — men en knuff
af Phoebi Char, ſom måſte ſtanna,
mig väckte med en ſkamlös puff
emot min obeſlagna panna:
Jag ſpratt, och ſåg mig om — och ſi
två ſamman-brödrade figurer
af lika kropps-phiſionomi,
men ſkilda anlet och naturer!
Den ena, ſnarlik af et Får,
ſå lång-ögd ſtod, och läppen hängde,
bet på ſit finger, ref ſit hår
och vidrigt på Apollo blängde:
den andra, Tiger i ſin blick,
tog på ſig hundra vilda ſkick,
grep til en gniſtrig brand, den han åt Brodren ſträckte
och ropte: *vifta den, ditt Nöt!*
och lyfte ſjelf en dolk, och röt
och ſprang mot häſtarna directe.
"O Fader! fräls mig (ropte jag)
"från alla Troll och deras konſter:
"jag aldrig i min lefnadsdag
"ſett två ſå underfulla Monſter!" — —
"Hvad? dar du aldrig ſett i tider af parti
"min rädda Son! två Djur, benämnda med de orden
"*Okunnighet* och *Barbari?*
"De äro *Tvillingar* på jorden."
Då ryſte jag och ſkalf, och ſåg
Jacobinismen ſjelf, och kom ſå klart ihog
hur den förſkrämde oſs i Norden:
ty gräslig är deſs grymma mine —
och ſådan Fruktan för deſs faſor,
at, med och utan orſak, fin,

hon

hon ſer i alfvar och i grin,
i Sjelfsvåld och i Dygd, i gyllne ſkrud och trafor,
i alt, i alt — en Jacobin.

I deſſa tankar ſänkt, mig hände,
at jag min håg från verlden vande
och vet nu icke tala om
på hvad maner och när Apollo undankom
det ofvan-målade elände.
Alt nog för kära Läſaren,
at när jag kom til ſans igen
och väl behöfde litet friſkas,
en *Kräftas* löjliga perſon,
få ſtor likväl, ſom hon i himlarna kan fiſkas,
tog en behjertad poſition
med näſan ſnedt för tiſtelſtången.
Ren, ömſom lyfte hon, i andanom och tron,
den högra och den vänſtra tången
at knipa ſpannet i kapſon
och mota farten denna gången,
och klef, och klef — men ſi! hvart tuppfjät närmare
hon ſig intil oſs ville maka,
deſs raſkare och fjärmare
hon oförmodligt klef tilbaka.
Apollo log ſå ſkälmſkt, och i et ögnablick
han hurrade ſå tätt förbi en ſtackars kräfta,
at ena klon, den hon i hjulet ville häfta,
gunås! förlorade ſit ſkick.
Och jag — och jag, ſom med et ſtyggt ſatiriſkt ſinne
af himlen fått til ſkänk et ojämförligt minne,
jag ſkrattade i himmelshöjd
och blef ſå innerligen böjd
at ock min Faders mjälte lätta
med anecdoters mängd, jag viſste at berätta
om denna rara kräft-method
at ſkrida nitiſkt, och med mod,
i bakvänd ſtällning mot ſin tanka,

och

och huru van den är ibland *Svärmare*, ſom vanka
til tuſen ſinom tuſende
på den telluriſka Planeten,
bekända under namn af Ande-ſvärjare,
Illuminat, Drömtydare,
Finance- och Guld-förbättrare,
med fler, ſå krångliga, ſom väl förſäkrade
om menſkliga förgätenheten:
Alt, alt beſkref jag nätt och kårt
och glömde framför alt ej bort
hur ofta de med fröjd och fidem
anfäkta både arm och ben
at mota Ljuſet och deſs ſken —
och ſveda fingrarna ibidem.

Men kårta äro glädjens dar,
förmodligen i hela verlden;
och ve den narr-Poët, ſom goda dagar har,
men åker hälldre med ſin Far
den höga Zodiakſka färden!
Med ſpasmer och förſkräckelſe
ſkall han få höra och få ſe,
numidiſkt vred och rytande
den ſtora *Leo* gå i jämn och ſäker ſkridning
och full af majeſtätiſkt hopp,
med ſtyrkan af ſin ram och vigten af ſin kropp
at ge Apollos Char en ſjelf-behaglig vridning.
Jag honom ſett: Och jag ej vet
om jag, ſom lefver nu för tiden,
kan ſtå i ſlägt-gemenſamhet
med Hjelten uti Æneïden;
men blodet ſtängdes i mitt bröſt
och ſvetten flöt ſå kall omkring min bleka panna,
och mina uttryck och min röſt
jag kände inom ſvalget ſtanna.
Hur ſkalf jag ej uti min hud
när Leo kaſtade än hit, än dit, åt ſida

det

det modigaſte Spann, ſom fins — och kom at ſtrida
perſonligen med Ljuſets Gud:
en kamp, ſom faſan än för mina ſinnen målar!
Och ſiſt för mig hvad glädje-bud
då med et harmſe klago-ljud
jag kreaturet hör, ſom vrålar,
och Phoebus ropande: "han vek för mina ſtrålar!

"Men, men, min Far! (jag ſade då)
"et Djur, ſom detta, väl ej fins i chriſtianismen?"—
"Förlåt mig (inföll han): det kallas *Despotismen*"—
hvartil jag ſvarade: "Ja ſå!"

Alt därför, vidare i texten:
Ehvad critik en gång må bli min Sagas del,
hon ſkall ej pligta för det fel
at hafva knutit ſig i växten.
Af vundna ſtrider väl tilfrids,
til nöjens tjuſta ſyn jag ſkrider:
En *Jungfru* — om det namnet lids
i våra Frökenfulla tider —
af gazer genomſkinligt klädd —
i ſkapnad Cypris lik, ſom Junos dotter glader,
låg, ſänkt i ångorna af hyacinthers bädd,
och vinkade åt Ljuſets Fader;
kring henne flög en vingad här
af Silpher, Fjäriillar och Löjen,
ſom hviſkade med kärt begär
om druckna njutningar och nöjen:
ſjelf, välluſtfull i alt ſitt ſkick,
hon löſte ſpännet af ſit bälte,
och reſte ſig; och med en blick
och med en röſt ſom ſjälen ſmälte
hon ſjungande mot Phoebus gick:
Sköna Gud för dagen! ſtanna:
Hämta nöjet i mitt tjäll:

Strå-

Strålar blixtra kring din panna,
Men är du fäll?
O! hvad båtar, at du äger
Styra verldens Dag och Qväll,
Om dig ingen känsla säger
At du är fäll?
Kan väl en af Jovis Söner
Vara slägt med klippans häll?
Nej — Så hör då mina böner:
Kom at bli säll!

Så sjöng hon. Jag är viss, at här på jorden mången ej fins — om icke född med hoptryckt ögonlock, med korkad ör-canal, och fibrer af en Stock — som icke gifvit sig i hennes giller fången:
hvad under då, om Phoebus ock
var litet menskja denna gången?
Bekännom det: han tvekade — men kårt — rätt kårt, åtminstone, för sin Lakej, Poëten — och, mot Behagens våld bemannad af förtreten
en dyrbar tid at hala bort,
han for — som stormen far på oceanens bölja — och intet skinn väl fins så torrt,
som mägtade hans Char at följa.

Men nu förflöt en stund — än en — och en ändå — hvem väntade, om icke jag, uppå
den dyrbara moral min Far mig vanligt skänkte?
Men flydda nöjens lyn ännu hans minne kränkte:
Min Läsare, du mins en Man, som *teg — och drack* — det var ändå en tröst — men ach!
Apollo bara teg och tänkte.
Jag tog mig då det driftiga besvär
at med *un peu d'esprit* förskingra kärleks-lågan,
och ställde altså fram den frågan:
"Min Far, det var kanske en farlig Dame, den där?" —
Vid dessa ord, utur sin dvala

han

han vaknade i haſt, och tog ſig för igen
med vanlig fryntlighet at tala:
"En farlig Dame, min Son? Ja men,
"långt mer, åtminſtone, än Kräftan och än Tjuren;
"den *Retelſen* ej ſtör uppå ſin ban, min Vän,
"en dubbel ſegrare är den,
"ty han har ſegrat på Naturen.
"Betrakta Menniſkan, en dag, på nära håll:
"du finna ſkall, hur kaſtad lik en båll,
"emellan Retelſer til Magt, til Rikedom, til Ära,
"med mer — hon blindvis gör hvad känſlorna begära;
"och när hon fått ſin tid färtära
"i välluſt för ſin lyſtna ſjäl,
"ſå — har hon ingen qvar för Människoſlägtets väl."

Apollo talte många flera
upbyggeliga ord för både Själ och Kropp,
men framfor i ſå ſträngt galopp,
at, faſt uppå hans tal jag ſpände örat opp,
mitt öga nagelfor hans körning ändå mera;
och ſom jag tyckte mig framför oſs obſervera
et ſtycke ſkapnad lik en grind,
i mina ögon trång och vind,
jag, rädd för Phoebi fläng och obekant på orten,
utropte: "håll, min Far! min Far kör faſt i porten."
Apollo (ſom är något rart,
men efterdömligit för hvarjom och för enom)
tog ſkäl — förminſkade ſin fart
och kom ſå, lyckligen, igenom.
Nu, med en mera ſanſad håg,
jag fann at denna grind, ſå underligt belägen,
var intet annat än en *Våg*.
En Våg i himmelen? En Våg tvärt öfver vägen?
Ja — Men at finna ut min Vågs betydelle,
var jag, ſom mina Läſare,
uprigligt, ſtorligen förlägen.

Dock

Dock — Phoebus viſste alt: (Virgilius har rätt
då på ſitt oſkuldsfulla ſätt
han låter Herdarna framſtälla ſina *Rebus*
och ſäga: *tyd mig den, ſå kallar jag dig Phoebus* *).
Han ſade: "I Förſtåndets verld
"den ſtackars Menſkligheten vankar
"i ſtändig vägning mellan tankar
"af hetſig öfverdrift i Sanning och i Flärd.
"En hårſtrå-klyfd Philoſophi,
"et Svedenborg-groft Svärmeri,
"en ſtarrblind Tro på döda Tingen,
"en oförnuftig Tro på Ingen,
"Roberſpierrſk Jacobinism,
"en Ottomaniſk Despotism,
"det illſkna Nitet, och det matta,
"den ſvullna Stylen, och den platta,
"in ſumma: alt, alt ytterligt, ſom ſvär,
"i Meningar och i Methoder,
"om det ock bedlamitiſkt är,
"har ſit ſyſtem, ſin Chef, ſin ſect och ſina moder.
"Den ſtora Skocken, Fänans broder,
"ſer ej hvarthän det bär, men drifver med ändå,
"och ſamkar ſorl på den, ſom icke tror på ſkällan.
"Den Viſe faran ſer: och nöjd at varſamt gå —
"och rädd at falla in i någondera fällan —
"med ögat ſpändt på bägge två
"han vandrar ſakta midt imellan;
"men — denne Viſe ſer du ſällan".

I denna ſiſta meningen,
ſom var et drag utaf den finare critiken,
begreps et tvifvelsmål om mig, förmodligen,
och jag, gunås, begrep nog piken;
Men förr än jag min mun til ordſpråk öppna hann,

*) Dic quibus in terris -- & magnus mihi ëris Apollo.

Apollo ropte *Se!* — Jag såg mig om, och fann
(o fasans bottenlöfa källa!)
i ringlar framför vagnen krälla
den grufliga tyrann - Inſect,
ſom, båd med Orm och Kräfta flägt,
hos någon gammal Grek, Marcolphus eller Bion,
beſkrifves ſåſom den, ſom ſlog och drap Orion.
Jag åter blef förſkräckt — hvem motſtår ſin natur? —
Men Phoebus ſade: "Af de Djur
"ſom Ödet kaſtat på min bana
"har Jupiter behagat dana
"*Skorpionen* til det bittraſte,
"men ockſå til det ringaſte:
"utaf mitt Ljus deſs ſyn ej mägtar ſkåda glanſen;
"men kräket gör hvad det förmår
"och etter - ſvälldt för vagnen går,
"i hopp at ge mig baneſår
"med ſin beſtällſamhet i ſvanſen.
"Den mägtige ej ſkada bör
"en fiende, ſom vänder ryggen:
"ſe därföre hur Phoebus gör —
"jag kör — helt ſimpelt — öfver ſtyggen,
"och ej et hår på honom rör." —
Så ſagdt, ſå gjordt — "Men törs jag våga
"(förmälte jag) en liten fråga?
"Har detta högſt gemena Djur
"(om jag får nyttja deſſa orden)
"hos något ſkapadt Kreatur
"ock ſin correspondent — på Jorden?" —
"Hn! (ſvarte han) min Son! Jo jo nog har det den:
"hvad menar du om *Smädel'en?*
"Säg, efter ſom du vet den viſar ſig i Norden,
"har ej deſs jordiſka perſon
"nog liknelſer af min Scorpion? —
"Ser du en Man af verklig Ära,
"af ſtor Talang, af modig Dygd

"åt

"åt jordens Blinde Ljus beſkära,
"åt deſs Förtryckte Värn och Skygd;
"en Skald, en Talare med Snillets troll-förmåga
"utvidga våra Nöjens ſphär;
"en Philoſoph på djupet våga
"at viſa Tanken väg, och mål för vårt Begär;
"en Stiftare af Lagar knyta
"med ſunda ſatſers kraft et älſkadt brödra-band;
"en Hjelte för ſit Fosterland
"förhyrda Härars våld och Elementrens bryta;
"en rättſint Kung — med Menſkjors Väl,
"med Dygdens Vördnad i ſin Själ,
"och i Förſtåndet Ljus til menſkjo-hjertats böjning —
"uphöja ſin Nation från träl
"til fri, och värdig ſin förhöjning:
"Hvar gång, min Son, du ſer uti ſitt majeſtät
"en ſådan half-Gud-Man ſig reſa,
"tro mig, du altid ſkall ſe krälla kring deſs fjät
"en fänad, menſklighetens neſa —
"ej mägtig til hans höjd at lyfta ögat opp,
"men yrande i trotſigt hopp,
"ej vettig at förſtå, men lungſtark at frondera —
"och i beſtällſam ifver ſtadd
"at med en gallſprängd tungas gadd
"Hans Affigt och hans Verk martera."
"En ſtor, en vis, en dygdig Man
"har ſina känſlor ſom en ann,
"men ock den guda-magt at ſina känſlor ſtyra;
"han ſåras kan — men hämnas — ej:
"har du ſett Örnen hämnas? nej,
"och Björnen kroſſar ej en Myra;
"och bland de dödlige den ſanna Storheten
"i Själ och i Förſtånd, är den
"at göra Rätt och Väl — och låta knottet yra."

Nu var jag väl så trött, så trött, som någon man
i denna verlden vara kan
(om Du, min Läsare, kanske ej är det mera):
min mun, at fråga utan slut;
mitt öra, vid min Fars narcotiska moraler;
min själ, at finna målas ut
mitt Slägte såsom Cannibaler;
min kropp, at bakpå Phoebi vagn
i luften kastas som en agn
i runda tvänne Tertialer.
Men det var sagdt, jag skulle än
hemsökas med Förskräckelsen:
och — för at fylla tre Qvartaler —
til lön för mina syndabrott
jag skulle se en *Skytt*, en gräslig Hottentott
i rigtigt skotthåll stå med anlagd pil och båga
mot Phœbi panna, eller min,
och hota bägge två med sin
tyrolska Jägare-förmåga.
Jag hittils hade åkt, om ej (gunås) med Mod,
åtminstone med Tålamod
mot mina vanskeliga öden;
men — skåda för sig rena Döden —
det var för starkt för kött och blod.
Nu — posito en Äreston,
et Loftal, och Odödligheten
af alla möjeliga slag
dig väntade en vacker dag
(likson den väntar nu din tjenare Poëten);
döm dock, min Läsare och Vän —
om du blef tydligt proponerad
at blott förtjena dem och den
för det du damp från himmelen
på formligt sätt arquebuserad?
och det i din förmåga stod
at frälsa dig — och Äran sakna —

med

med den beprövade method
at gnugga ögonen och vakna? —
Ach! ſkrymta ej — bekänn, bekänn —
jag vet hvad menſkjor äro ſköra —
helt ſäkert ſkulle du det göra,
min gode Läſare och Vän!
Nå väl, då är förlåtelſen
min rena rätt: och jag behöfver icke ſtamma
på en rättfärdiggörelſe
för mig och mitt beteende —
ty det jag gjorde, var detſamma.

Men du, o Phoebus! o min Far!
om ifrån höjden af din Char
du ſkådar ned i dödligheten
(ſom du, bevisligt, gör hvar dag — om den är klar),
ſå ſe, den ſvaga menſkligheten
ändock har ädla känſlor qvar:
jag känner i ſin vidd den neſa
af purt poltronneri at ha förlupit dig,
och detta brottet qväljer mig;
men vet — i brottets ſtund min ſuck än höjde ſig
at önſka dig god fart på reſten af din Reſa
och många ſegerfälla Krig! ! !

Här är min Sagas gräns: Den må ock Skämtets bli.
Alt Skämt, alt Qvickhets-ſlöſeri,
hvars hela prakt beſtår i orden,
et narrverk är, och ſtår i flägt
med den förflugna väder-flägt
ſom hvinar fåfäng öfver jorden!
Må detta æther-ſlinna prål,
ſå ſkildt från Vett, ſom Ändamål,
och aldrig värdigt Vitterheten,

förgäfves sökas i min skrift
och evigt från min Själ förvisas — med det Gift
som blandas til af Bitterheten!

Poët! det fins då i din Dikt
et rigtigt ändamål — en Sens-Moral af vigt? —
Ja, det fins en för Er af oförgätligt värde,
J jordens Konungar! J Snillen! och J Lärde!
Tung och besvärlig är den ott —
och ofta ofta lönad blott
med skimret af Odödligheten —
at likna himlahvalfvets Drott
och sprida Ljus i Menskligheten.
Men lyser Edert Ljus med klart och redbart sken?
är Eder Styrka jämn? är Eder Vilja ren?
är Sanningarnas väg i våra Tankars öken,
är Dygdens til vår Själ, de ändamål J söken?
Då fins ej något hinder ställdt,
så colossalt, så djerft, så enviss på Er bana,
som ej Ert Mod förmår at, långsamt eller snällt,
ur vägen stöta, eller mana:
Förtydningar och smädelser
och otack och förföljelser,
se där den bittra kalk Er Samtid ger at smaka;
Men Gärningarnas Lugn skall styrka Edra bröst;
och uti dödens stund, så ofta tom på tröst,
Er oförskrämda blick, på Lifvet vänd tilbaka,
skall möta Eder Dygd — skall ej begära mer —
och Edra sista qval i välluft bli förbytta
vid ljudet af den röst som ropar inom Er:
Du kan ju dö — Du har gjort Nytta!

Til

Til en Landtman.

— ⏑ — ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑
— ⏑ — ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑
— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑

Til din hydda, min Vän, nöjet med friheten
flyr ur marmor-palats: dit genom vaktgevär
tränga ſvarta bekymmer
tränga plågor i luftans ſpår.

Se de lägra ſig der under den Yppiges
Indiſkt doftande bord, ſpänſtiga ottoman,
til-deſs ſtjernorna blicka
på den hvilande fliten ned:

Och då ſvärma de fram, alla de Furier,
Fruktan, äckel och qval, ſveda och ſömnlöshet
kring den viſsnade dåren,
fåfängt bäddad i ejderdun.

När han domnar til ſlut, bårt ifrån gryningens
Paradiſiſka ſtund: djupt i ſin kula gömd
för den glada, den ſköna
roſenkranſade dagens blick;

Då hur glad, o min vän, klingar din morgonſång,
jämte lärkans, ikring ljusnande höjderna:
der du lätt, ſom i Eden,
ſkakar pärlor af blommorna.

I den landtliga luft, ſom i de öpna tjäll
blåſer oſkuld och frid, helſa och glädje inn,
ej af ſtraffade laſter,
ej af orenlig pragt förſkämd.

Och din fredliga gång ſtörs ej af veklingen
Stinn af hundrades bröd, lam af omåttlighet,
ſom med ledsnan til ſällſkap
far i blixtrande phaeton.

Och din ſköna idyll ſpills ej af uſlingen,
hungrens ſkrikande bild, hungrens och laſternas,
ſom med mordiſka ögon
räcker tiggande händer fram.

Gläds: det är ej en dröm, ej en Arcadiſk digt
med et flyktigt behag, blott för ſin nyhets ſkuld,
i den danſande cirkeln
af förttröende nöjen ſedd:

Den du läſer i ån, ſom i ſin blomſterram
ſpeglar himlen och dig, lutad mot pilens rygg,
med din dotter på armen,
hos din maka ſom kyſſer dig.

Om den allmänna principen för Uppfoſtrans verknings-förmåga.

Är *Menniſkan hvad hon är, genom ſin Phyſik, eller genom ſin Uppfoſtran?* är et problem, hvars ſtridige delar funnit näſtan lika ifrige förſvarare. Men ſkulle det ej här, likaſom med näſtan alla ſtarkt generaliſerade motſatſer, gälla, at ingendera är fullkomligen rigtig, at Sanningen uppſtår midt emellan dem, alſtrad af jämkningen och eftergiften?

Vi födas med en i anſeende til hufvud-dragen och beſtåndsdelarne lika kroppsbyggnad: vi äge alle et ſlags tycke af hvarandra, ſom tydligen ſkiljer oſs äfven ifrån de kreatur, ſom närmaſt likna oſs. Själens förmögenheter äro, hos oſs alle, af lika ſlag: Begär, Paſſioner, Urſkilning, Omdöme, äger hela menniſko-ſlägtet af enahanda beſkaffenhet, Galningar undantagne, hvilkas briſt i någon förnuftig egenſkap altid åtföljer en hufvudſaklig kroppslig olikhet med andra menniſkor. Men oaktadt denna allmänna likhet, äro våra förmögenheter til ſå otaliga grader modifierade, at ifrån den galnaſte och den mäſt vanſkaplige, intil den öfverlägsnaſte tänkare och den bäſt bygda menniſka, fin-

nas ej tvänne mathematiſkt lika varelſer: de likaſte behålla altid ſamma ſkiljagtigheter, ſom et fint öga röjer emellan en original-målning och deſs noggrannaſte copia.

Å andra ſidan finne vi at Undervisning och Uppfoſtran kunna bibringa alla menniſkor (de fånige undantagne) viſſa Kunſkaper och Begrepp. Hvar och en kan *åtminſtone* lära ſit modersmål, hvar och en kan fatta, at ſtjäla och mörda äro oloflige, m. m.: och hvarken kunſkapen af et Språk, eller begrepen om oloflighéten af ſtöld och mord, medfölja omedelbart vår phyſiſka varelſe: de måſte långſamt förvärfvas; de ſkulle til och med icke exiſtera hos en menniſka utom ſamhälle, om en ſådan kunde finnas: ty en aldeles enſtaka varelſe ſkulle ej behöfva dem: de kunna ej födas utan tilfällen.

Af deſſa ſanningar, hvilka ſynas otvifvelagtige, torde de ſlutſatſer med ſäkerhet kunna dragas, at menniſkan, ärnad til en förnuftig och dygdig varelſe, likväl ej är det blott genom ſin phyſik, eller blott genom ſin uppfoſtran; at hon af naturen blott äger förmögenheter och fullkomnbarhet, äger mer eller mindre ſtyrka i Förſtåndet, rumrikhet i Minnet, liflighet eller ihärdighet i Paſſioner, m. m.;

m.; men at alt detta förſt genom Uppfoſtran upptäckes, utveklas och göres brukbart; at Uppfoſtran ej kan utplåna en förmögenhet, ej uppjaga den öfver den gräns naturen föreſkrifvit, men väl gifva den tilfällen och utvägar at vara duglig: ej ſläcka en paſſion och ej upphetta den utöfver hvad phyſiken medgifver, men väl ſtyra den genom viſſa medel til viſſa ändamål; kårt ſagt, at menniſkan blir alt hvad hon kan blifva utan tvifvel *genom* egenſkaperne af ſin natur, men *aldeles icke utan* Uppfoſtrans inflytande på dem.

Man torde fråga, *hvad här bör förſtås med Uppfoſtran?* och man har ſkäl därtil, i anſeende til de olika bemärkelſer, ſom kunna fäſtas vid detta ord. I den bemärkelſe det i almänhet tages, betyder det den upptuktelſe och undervisning vi erhålle intil deſs vi upphunnit ynglinga-åldren. Man inſer lätt, at en ſådan definition på detta ſtälle är altför inſkränkt: det är ej denna Uppfoſtran ſom gör menniſkan til alt det hon kan blifva: den ſom ſkall uträtta ſå ſtora ting måſte räcka från den ſtund hennes öga öpnas i verlden, til deſs det ſläckes. Onekligen är Uppfoſtringen under våra förſta år af mycken betydenhet för vår framtid, och behåller ſannolikt under hela vår leſnad ett viſst in-

inflytande på våra gärningar; den bereder ämnena för våra Lynnen och lägger grunden til våra Begrep; men icke är det ännu den, ſom ger någon ſtadga åt de förra, eller vidd och mångfaldighet åt de ſednare: deſſa förmåner vinne vi ſällan förr, än då Uppfoſtraren öfverlämnar oſs åt allmänna Sammanlefnaden — och där, huru mången caracter har ej ſynts helt och hållit ombytas, huru mångens Förſtånd har ej fått en aldeles ny och oförmodad rigtning! I ſanning bero vi i ſå måtto af alt hvad ſom omger, ſom händer oſs, ſom ingår i våra tankar, at intet kan vara aldeles utan verkan på våra begrep och våra böjelſer. Hvarje ny erfarenhet vi vinne, hvarje ny belägenhet, hvari vi komme, riktar Förſtåndet och pröfvar Hjertat; hvarje upprepad erfarenhet eller belägenhet ſtadgar eller förflöar oſs: och man kan ej neka, at ju alla omſtändigheter i vår lefnad, både de hvaruti vi ſjelfvilligt förſätte oſs, och de hvilka ſlumpen kaſtar omkring oſs, äro lika bidragande til vår daning, ſom boken och beſtraffningen under våra barna-år. Det är af denna grund vi måſte utvidga begrepet om ordet *Upfoſtran*, och därmed förſtå *alla yttre omſtändigheters inflytande uppå oſs.* Nödvändigheten föranlåter at nyt-

nyttja detta ord, så länge vårt Språk saknar et särskilt passande til denna bemärkelse: och det är för öfrigt på bemärkelsen mera än på ordet, de böra fästa sin uppmärksamhet, hvilka kunde vilja granska de följande principerne i denna afhandling.

Men om det, som jag förmodar, är en ovägerlig sanning at Uppfostran verkar uppå oss, så uppstår genast den frågan: *til hvad grad verkar hon?* Detta ämne kan utan tvifvel synas vara et upprepande af hvad redan ofvan är anfördt; men detta fel torde finna en ursäkt i nyttan af klarhet och utveckling af de principer, hvarpå et system skall byggas, och i ändamålet at utbreda alt möjligt ljus öfver et under så många sekler olyckligen försummadt ämne.

För at utreda denna fråga, böre vi först besvara en annan: *På hvad hos menniskan kan Uppfostran verka?* På våra förmögenheter at *känna* och at *begripa*. Därpå följer ännu en: *Bero ej dessa förmögenheter til stor del af våra kroppars organisation?* Om det är en sanning, som en ryktbar och aktningsvärd Författare påstår, at principen ej mindre för vårt Förstånd än för våra Böjelser ligger uti den *physiska känsligheten*, hvaraf kommer då den? Är

det

det ej af våra kroppars byggnad? Äro ej elementerne til denna organiſation väl deſamma, men olika blandade, hos alla? Kan någonſin denna blandning hufvudſakligen förändras? Och kan den ej förändras, är då en förändring möjlig i egenſkaperne ſom däraf härflyta? Af denna ſiſta fråga ſynes hufvudfrågan förnämligaſt bero; men huru ſvår är den icke at utreda, då vi aldrig kunne efter behag förſätta en' menniſka hvarken i ehvad phyſiſk belägenhet våra rön ſkulle fordra, eller från en uppfoſtrad åter til en endaſt phyſiſk! De ſannolikheter erfarenheten gifvit oſs, äro våra enda rätteſnören: benämningen af *ſannolikheter* viſar redan at de ſakna et fullt värde til bevis; men följom dem, då ej andra ledare finnas för våra omdömen.

Det vi kalle *Temperamenter*, och ſom vi clasſificerat genom epitheterne af choleriſkt, ſanguiniſkt, phlegmatiſkt, melancholiſkt, hvad är det annat än grundämnenas olika blandning i våra kroppar? Det är antingen fåkunnigheten eller begäret at generaliſera, ſom indelt Temperamenterne i allenaſt fyra; men det behöfves blott en måttlig uppmärkſamhet i ſammanlefnaden, för at finna at de ej hos två menniſkor äro lika. Detta vare i förbigående nämndt:

nämndt: här gör det tilfylleſt at anmärka, det Temperamenterne äro upphofven til våra naturliga Begär, afgöra graderne af deras och våra Paſſioners ſtyrka, och hafva en viſs del i alla våra gärningar. Jag ſäger *naturliga Begär*, til åtſkilnad från de Paſſioner ſom vi få genom ſamhälls-omſtändigheter, tilfälligheter och vanor. Sådane äro, til exempel, Ärelyſtnad, Snålhet, Hämd, Högfärd: de äro ej naturlige, men temperamentet beſtämmer graderne, hvaröfver de ej kunna uppdrifvas. Däremot leda begären til Mat, Dricka, Sömn, Kärlek, ſin upprinnelſe från ſjelfva temperamentet, och af detſamma beror äfven vår böjelſe at tilfredsſtälla dem måttligt eller omåttligt: Och alla deſſa Sinnets egenſkaper ſom vi utmärke genom namnen af Hetſighet, Köld, Ihärdighet, Vekhet, Liflighet, Drift, Tröghet, Lättrördhet, m. fl. hvar ſkall deras urſprung ſökas, om ej i ſjelfva temperamenterna? Med dem ſödas vi: ſåſom hufvuddrag i Lynnet, kunna de ej förvärfvas. Det äro deſſa ſom blanda ſig i alla våra företag, ja deſſa, utan hvilka vi hvarken ſkulle äga vilja eller förmåga at verka. Kunſkapen at verka beror af Uppfoſtran allena.

Om

Om vi rådfråge Erfarenheten öfver möjligheten at hos menniſkan utplåna eller ombyta någon af deſſa Sinnets egenſkaper, ſå ſkulle förmodeligen alla rön ſammanverka til et nekande ſvar. Man kan indela menniſkorna i tvänne hufvudclaſſer; en indelning ſom väl äger det allmänna felet at kunna mängdelas, men ſom likväl är ganſka lynbar; til den ena claſſen kan man hänföra menniſkor af eldiga, af häftiga, och af ihärdiga böjelſer: til den andra dem af kalla, af ſvaga, och af flygtiga. Det lärer lätt medgifvas at menniſkor af det förra ſlaget, eller ſådane hvilkas caracterer varit ſtarkt uttryckte, aldrig til ſina ſinnelag kunnat ombytas. Den förändring ſådane undergått antingen på en hög ålderdom, eller en genom ſjukdom anticiperad, beviſa icke här: ty den har varit en följd af blodets mattare omlopp, af förſvagning i nerver eller andra i menniſkans mecanik mäſt verkſamma delar, kårt ſagt af en rubbning i ſjelfva temperamentet, hvaraf Sinnets egenſkaper födas. Den ſkenbara förändring åter, ſom man ofta hos ſtarka caracterer upptäcker, då de, tilfälligtvis, emot ſin vana och ſina kända lynnen, ådagalägga köld i ſtället för hetta, drift i ſtället för tröghet, beviſar ſå mycket mindre ſom den endaſt

är

är tilfällig, och det då öfliga uttrycket at den menniſkan *äger mycket välde öfver ſig ſjelf*, juſt bevisar at deſs lynne i grunden är ſig likt. Man känner det omdöme en Spanior fällde om någon Krigsman efter en bataille: *har var oförſkräckt den dagen*; detta omdöme har ej allenaſt förtjenſten af en förſigtig finhet, utan ock af tillämplighet til menniſkor i allmenhet. I ſanning, om man noga följer på ſpåren äfven de menniſkor ſom til en aldeles beundransvärd grad kunna befalla öfver ſina böjelſer, ſå ſkall man altid finna några tilfällen i deras lefnad, då detta befäl ſaknat ſin förmåga öfver naturen. Alexander hade icke altid en ſjäl ſå uppeldad af det Stora och Ädla, ſå ſkenbart kall för alt ſmått och nedrigt, at han icke någon gång, i ſaker ovärdiga hans bitterhet, på et groft ſätt gaf vika för ſin naturliga hetta. Det var en och ſamma Cicero, ſom vann ſit Rykte genom ſit oförſkräckta motſtånd mot förtryck, och likväl ej kunde hindra ſig at tända rökverk för Cæſar, tydligen upplitigande til et olofligt välde; ſom oaktadt de ſtärkaſte driffjädrar en dödlig på en gång kan äga, dem af ſin vundna ära, af rättſinte medborgares uppmaningar, och af ſin egen både dygdiga och upplyſta moraliſka böjelſe för

Roms frihet, ändock mer än en gång öfvermannades af en finnes-vekhet, som utan tvifvel ännu närmare än finnes-styrkan tilhörde hans natur. Det vore öfverflödigt at nämna flere exempel: det minst uppmärksamma öga kan genom egen erfarenhet befanna deras rigtighet.

Men det är ej nog at temperamentet altid har sina visse förbehåll hos menniskor af starkt, eldigt eller ihärdigt verkande böjelser. Om vi ransake dem af kalla, svaga eller flygtiga, så blir väl detta resultat svårare at finna, men förmodeligen detsamma. Om någon gång en kall menniska förundrar andra med sin värma, en svag genom sin ifver, en flygtig genom sin stadga, hvad betyder förundran däröfver annat, än et erkännande af et tilfälligt undantag från deras vanliga förhållande? Och har man någonsin funnit, at en menniska af något bland dessa uppräknade lynnen, utan physiska ombyten i sin kropp, några år å rad visat et lynne, och några andra et aldeles motstridigt? Om en menniska, känd för ombytlighet i kärlek, likväl en längre tid funnits fast i en enda böjelse, månne det bevisar at hans lynne är stadgadt? Bevisar det ej snarare at den person han älskar känner bättre än andra de mångahanda medlen at fästa en

flyg-

flygtig? Om en kall menniſka viſar hetta och drift uti et viſt ämne, ſkulle man ej vid ranſakning finna, at detta ämne är af en menniſko-naturen ſå nära rörande beſkaffenhet, at ingen dödlig därvid ſkulle kunna vara ſval eller overkſam? Deſsutom, äro ej våra omdömen om caracterer af detta mindre ſtarkt uttryckta och verkligen mäſt allmänna ſlaget, ganſka ofta blandade med ſtora miſstag, fattade efter origtiga förnuftsbegrep, ſamlade efter origtiga och enſidiga facta? Och änteligen, äro ej ſjelfve deſſe caracterer, åt hvilka vi, af vana och af ord-briſt, gifva et enda namn af *Kall*, *Svag*, m. m., merändels ſå blandade, at de verkeligen ej kunna inbegripas under en benämning, at de enligt ſjelfva temperamenterne och utan yttre omſtändigheters inflytelſe, kunna vara ſig olika?

Deſſa reflexioner äro, må hända, ſvagt och mindre redigt framſtälda; men ſynas mig göra den tankan högſt ſannolik, at i menniſko-naturen finnes någon ting, ſom icke kan utplånas; och at detta outplånliga, beroende af våra kroppars olika ſammanſättning af lika beſtändsdelar, är hos alla menniſkor aldeles olika: Och härigenom tror jag frågan *om Uppfoſtrans verkan* i tvänne hufvudſakeliga puncter belva-

ras fålunda: At hon ej kan verka *alt*; och at hon ej kan verka *lika på alla*. Vid detta tilfälle bör äfven anmärkas, at om ock intet outplånligt och föränderligt i menniſko-naturen funnes, få ſkulle Uppfoſtran ändock ej medföra lika verkan *på alla*. Orſaken därtil faller lätt i ögonen, då man påminner ſig den definition vi ofvanföre gifvit på Uppfoſtran, och därvid befinnar at, i ſådan bemärkelſe förſtådd, den omöjligen kan vara lika *för alla*: ty äfven under den tid vi ſtå under våra Uppfoſtrares tilſyn, förefalla, utan deras bemedling och vetſkap, händelſer, föremål och med et ord omſtändigheter, verkande på ofs ofta kraftigare, men ock ofta helt annorlunda och til andra ändamål, än undervisningen: och ſedermera, öfverlämnade åt vår egen klokhet, äro vi ännu mindre moget ſtyrde än vi varit, ja til och med långt mindre ſjelfſtyrde, än vi förmode, långt väldigare och mångfaldigare beherrſkade af det ſom omger ofs.

Men at Uppfoſtran ej förmår verka *alt*, och ej *lika*, är ej et ſkäl til bedröfvelſe för dem ſom älſka Upplysningen och Sederna. Viſsheten *at hon altid verkar*, är redan en tilfredsſtällande kunſkap: en annan är det ej mindre, at hon äger i

ſit

ſit våld alla *medlen at verka*, det vill ſäga, medlen at draga nytta af alla de egenſkaper ſom vidhänga Temperamenterne: et anförande ſom ej kräfver annat bevis än den utrönta ſanningen, at våra Sinnen äro, allenaſt och enſamme, canaler för våra kunſkaper; at *dem förutan*, ſkulle vi ej kunna få något enda Begrep; men at *med dem*, — men afſtängde från alla föremål utom oſs — ſkulle vi ej heller äga något; hvaraf följer at vi altid måſte vara i et viſst beroende af de yttre objecters intryck, ſåledes af Uppfoſtran: och det är dels af deſſa intrycks olika ordning och ſtyrka, dels af temperamenternes olika förmögenhet at fäſta och behålla dem, ſom ſkiljagtigheten uppkommer emellan alla menniſkors förſtånd och lynnen. Vi torde ſaledes ej fela, om vi påſtå at Uppfoſtrans verknings-grad hos hvarje menniſka beſtämmes af deſs medels enlighet eller ſtridighet med egenſkaperne af hennes Temperament; at en fullkomlig ſtridighet ſkulle emellan Naturen och Uppfoſtran åſtadkomma en täflan om öfverlägſenhet, ſom gjorde bägge onyttige; och at en fullkomlig enlighet ſkulle uppföra menniſkan til hennes högſta tänkbara fullkomlighet.

Man är ej långt kommen i Theorien om Uppfoſtran, när man blott hunnit afgöra den allmänna principen för deſs verknings-förmåga. Men om den är ſann, ſå är det kanſke ej utan ſin heder at man framlägger och yrkar den, och ej utan ſin nytta at man vet den. Jag kan utan oblygſamhet påſtå det förra, emedan af alt hvad jag i detta ämne anfört, förmodeligen intet annat, än framſtällningsſättet, är mit egit. Hvad nyttan angår, är det lätt funnit, at då vi nödvändigt måſte befinna oſs i en af de tvänne belägenheter, at *dana* menniſkor, eller at *lefva med* dem, måſte ock den kunſkapen vara vigtig både för vårt hopp och för vårt lugn, at det gifves en grad, hvartil vår verkning på andra måſte lyckas: vi ſpare oſs derigenom den harmen at gå däröfver och miſslyckas: och med den förmån at ſäkrare verka til våra ändamål, förene vi den tilfredsſtällelſen at rättare värdera och högre älſka menniſkor, då vi af dem ej begäre mera, än deras natur ytterſt kan medgifva.

Om Präſters danande.

I en tid, då tiltagande upplysning ſynes hota alla fördomar, i ſynnerhet dem, ſom tjena til grundvalar för någon ſjelftagen myndighet öfver menniſkor; är ej underligt, at man börjat pröfva, om Andelige Lärare, hvilka i alla Chriſtna länder njuta betydliga förmåner, anſeende och magt, äro för Staten nyttige. Detta ämne väcker ſå mycket ſtörre uppmärkſamhet, ſom alla folkſlags, och alramäſt de Chriſtnas häfder viſa, at deras Präſterſkap haft en betydlig inflytelſe på ſtatshvälfningar, näſtan altid ſtyrt tänkeſätten, och ofta kufvat äfven den högſta verldsliga magten. Endaſt igenom Präſternas myndighet hos Folket, har man flera ſecler ſett de ſtörſta och mägtigaſte Stater darra för Biſkopen i Rom. En urſinnig Munk utblottade näſtan hela Europa, på både folk och penningar, för den löjliga affigten, at återtaga det ſå kallade Heliga Landet ifrån Mahomeds lärjungar. Dominicus, en annan ännu urſinnigare Munk, uppfann och inrättade Inquiſitionen, et den Hierarchiſka Deſpotiſmens värktyg, ſom igenom ſina följder blifvit mera affkyvärdt, mera förödande och förfärligt för menſklighe-

ten, än ſjelfva peſten. Trollen och Biſkop Braſk voro ibland de ſvåraſte hinder för Sveriges väl, dem Guſtaf Waſa hade at öfvervinna; och kanſke ſkulle han aldrig fullkomnat ſit ſtora värf, om icke andeliga Reformatörer hulpit honom, at förändra tänkeſätten i deſs Fädernesland. Då nu följderne af denna de Andeligas myndighet ofta varit ſkadelige, hafva Lagſtiftare funnit angeläget, at inſkränka Präſterſkapets inflytande på Samhället innom ſina tilbörliga gränſor; och för Statsmannen har den frågan blifvit vigtig: *på hvad ſätt ſkall det Andeliga Ståndet blifva för Staten nyttigt?*

Utan at här vilja afgöra, huruvida et ſärſkildt andeligt Stånd är nödvändigt för Samhället, hvilket ſkulle inleda uti vidlöftiga forſkningar, mindre hörande til förevarande ämne; kan man med viſshet påſtå, at om Präſter ſkola blifva nyttige för Staten och menſkligheten, få bör ändamålet af deras ämbeten vara redigt beſtämdt, deras ſkyldigheter i lagarne noga utſtakade, och Regeringen draga förſorg, at ſkicklige ämnen blifva danade til deſſe ämbeten. Fattas något af detta, få lärer ingen värkelig och allmän nytta af Präſterſkapets arbete kunna väntas, och Samhället lärer då få ſanna, hvad erfaren-

renheten beſtändigt viſat, at onyttige medlemmar i en Stat altid blifva ſkadelige, och ſkadan ſtor i ſamma mon, ſom den förväntade, men i verkſtälligheten ſaknade nyttan af dem hade varit af vigt.

Menſklighetens lyckſalighet och lugn, rätta föremålen för Regeringars omtanka och verkſamhet, bero hufvudſakeligen af ſederne. Deſſas renhet utgör därföre et af de vigtigaſte föremålen för Samhälls-ordningen. I alla tider har man funnit criminal-lagar, rättegångar och ſtraff, otilräckelige til vinnande af detta ändamål. Med frugtlös möda uppfinner och afpaſſar Lagſtiftaren deſſa medel för at befordra anſtändigheten, freda ägande-rätten, och bevara menniſkors lif, ibland et folk af fördärfvade ſeder. Förgäfves uppreſas ſtegel och guillotiner, där okunnighet, elaka hemſeder, och brottsliga vanor få alſtra den ena oordningen efter den andra. Det hjelper ej at ſtraffa; brotten böra förekommas. Men oagtadt grunderne til Sedolärans fordringar igenfinnas juſt uti menniſkans förnuft: ſå behöfver hon dock moraliſk upplysning, innan de för henne blifva tydlige; och äfven då, när hon lärt känna dem, behöfver hon Religionens uppmuntrande löften, förbindande ſkäl, och ledande kraft, innan förnuftet kan ſegra öfver hennes

sinnlighet. Denna för menniskor så nödiga upplysning i Religion och Sedo-lära, och deras på densamma grundade Moraliska förbättring, utgöra rätta ändamålet för Präst-ämbetet, och de äro i synnerhet uti Christna Stater anförtrodde egentligen åt Prästernas omsorg. Mänsklighetens behof af Moralisk upplysning, dygd och Gudsfruktan, har således föranledt til inrättande af et Prästerskap, och Staten fordrar därföre billigt, at dessa ändamål måtte alfvarligen sysselsätta de Andeligas verksamhet.

Christna Lärares skyldigheter i allmänhet finnas både tydligt och väl uppdagade i Apostlarnes skrifter; och mera än blotta kunskapen härom behöfdes icke den tiden, då Religionen ej var sammanlänkad med Stats-författningen, då inga verldsliga förmåner åtföljde Läro-ämbetet, och då man icke ännu väntade, at Prästerne en dag skulle utgöra et särskildt Stånd. De hade då endast dessa enkla, men vigtiga föremål, at utsprida Christendomens välgörande ljus, vaka öfver Sedernas renhet innom Församlingen, och räcka hjelp åt den lidande menskligheten. Vidlöftiga författningar behöfdes ej för at hålla i ordning några menniskо-vänner, de m endast nit för Religion och dygd för-

måd-

mådde at åtaga ſig läro-ämbetets beſvärliga ſkyldigheter, utan annan belöning än ſamvetets. Så länge Chriſti hjord var föraktad och förföljd, voro herdarne trogne. Men tiderna förändrades. Chriſtna läran blef den rådande. Präſterne fingo inkomſter och magt. Regenterne började ſtödja ſig på deras myndighet hos folket, och kommo därigenom i behof af deras tilgifvenhet, ja ofta äfven af deras beſkydd. Penninge-lyſtnad och begär efter välde lockade ſnart de ſlugaſte, oroligaſte och mäſt verkſamme hufvuden in i det Andeliga Ståndet, och Regeringarne funno ſluteligen, ehuru altför ſent, at detta Ståndet, äfven inom Chriſtenheten, behöfde ſtarka band

Reformationen, hvars verkningar til menſklighetens väl voro ſå mångfaldige, har äfven medfört den nytta, at Präſterſkapet inom Lutherſka och Reformerta Kyrkorne hålles inom ſin rätta verkningskrets, och at de ſkyldigheter lagarne dem ålägga, ſvara emot ändamålet af deras ämbeten. För at icke uppehålla oſs med de andra länder, hvareſt Reformationen blifvit antagen och verkſtäld; ſå kunne vi anſe oſs lycklige, at våra lagar gifva oſs ſäkerhet emot Hierarchie, ehuru vårt Präſterſkap icke kan klaga öfver briſt af

verlds-

verldsliga förmåner. Den rättighet Svenska Prästerskapet äger framför andra Statens Ämbetsmän, at vid Riksdagarne utgöra en fjerdedel af Nationens fullmägtige, har uti våra författningar en sådan motvigt, at den ej synes kunna medföra Påfviska tilskansningar. Den var en följd deraf, at Prästerne, näsan ända til slutet af förra seculum, voro de ende Svenskar, som ägde kunskaper; och den bör nu, i upplysningens tidehvarf, endast vara dem en uppmuntran til medborgerlig dygd. Emedlertid sätter Regeringens och Civila Ämbetsmäns inflytande på Kyrko-disciplinen och alla Ecclesiastika mål tilräckeliga gränsor, emot det förtryck, hvarmed et oförståndigt nit, eller högmod och egennytta under Religionens larf, skulle kunna hota folket. Man torde kunna påstå, at Svenske Prästerne, emellan Riksdagarne, ej hafva annan magt, än den, som är et nödvändigt vilkor för utöfningen af deras sysslor; och at det inflytande på allmänhetens tänkesätt, som i alla tider varit oskiljaktigt ifrån läro-ämbetet, nu mera i Sverige endast blifver en belöning för den Läraren, som uppför sig klokt och värdigt. Sveriges Prästerskap, igenom lagarne stängdt ifrån all befattning med civila mål, ser sin verksamhet, då man

un-

undantager Riksdagsmanna-röſten, inſkränkt inom de gränſor, hvilka i Chriſtna Stater juſt utgöra ändamålet af et Präſterſkap. Alla våra Eccleſiaſtika författningar ålägga Präſterne, at befordra allmän upplysning i Religion och Sedolära, medverka jämte lagarne til Sedernas renhet, och vara de nödlidandes tröſt och ſtöd.

Kanſke gifvas i Samhället inga ſvårare göromål, inga ſom fordra mera ſkicklighet, ſtörre menniſko-kännedom, outtröttteligare möda, och renare dygd. Verknings-kretſen är ſtor, men ej lyſande; arbetet träget, men näſtan omärkeligt för andra; belöningen vigtig, men dåld inom egna ſamvetet. Juſt detta gör beredande af ſkickelige och redlige Präſter ſå mycket angelägnare. Emedlertid är den olyckligt danad, ſom ej upmuntras til verkſamhet, då han ſer ſin beſtämmelſe i Samhället vara, at igenom lärdomar, vakſamhet, förmaningar och exempel befordra dygden, utrota fördomar, och lindra menſklighetens olyckor. Hvilket ädelt föremål, at igenom nyttiga ſanningars utbredande ſkingra okunnighetens mörker, ſom i alla tider varit förſta urſprunget til laſter och elände, ſamt förſtöra vidſkepelſen, den högmodet, egennyttan och bedrägeriet, ſå ofta fått nyttja til at miſsle-

da

da menniſkorna; at med den moraliſka upplysningens värma gifva lif åt alla menniſkans goda och lyckliga egenſkaper; at igenom Religionen leda menniſkans verkſamhet til befordrande af egen och andras lyckſalighet, ſamt väpna henne med ſinnesſtyrka emot alla olyckshändelſer dem hon ej kan förutſe eller förekomma! Måtte aldrig någon Präſt glömma, at han för ſå välgörande ändamål af Samhället beſkyddas och lönas!

Ehuru allmänt kände deſſa anmärkningar om föremålen för vårt Präſterſkaps arbete äro, har jag dock anſett nödigt at nämna dem, för at med ſäkerhet beſtämma hvilka egenſkaper man med ſkäl väntar hos en Präſt, och ſåledes redigare kunna framſtälla mina tankar om Präſters danande. Likaſom Präſternas ſkyldigheter följa af ändamålet för deras ämbeten; på ſamma ſätt beſtämmas deras nödige egenſkaper af ſkyldigheterna. De böra äga alla de egenſkaper, ſom nödvändigt fordras, för at befordra allmän upplysning i Religion och Sedo-lära, och för at göra denna upplysning verkſam. Menniſkor, ſom i deſſa ämnen äro okunnige, böra af Präſten underviſas, och därtil fordras hos honom ſjelf kunſkaper; de kunnige åter böra af honom påminnas, uppmuntras och be-

bevekas, til efterföljd af Religionens föreskrifter, och för at häruti kunna något uträtta, måste han äga sina åhörares aktning och förtroende, hvilka han endast igenom dygd kan förvärfva. Detta gäller för alla Präster, som hafva den omsorgen at tälka en Moralisk Religion, och alramäst för de Christna Prästerne. Sjelfva begrepet om deras ämbete ålägger dem, at vara *upplyste* och *af goda Seder*. Men dessa tvenne från begrepet af en skickelig Religions-lärare oskiljaktige egenskaper böra ännu närmare bestämmas.

Föremålen för menskliga kunskaper äro oräknelige. Som man ej kan omfatta alt, bör den, hvars skyldighet det är, at igenom en viss gren af upplysningen gagna, fästa sin uppmärksamhet förnämligast på de kunskaper, som höra til hans egentliga yrke. Han bör äfven ihågkomma skillnaden emellan *lärdom*, *kunskaper* och *upplysning* *); och efterspinna hvilken af dessa förstånds-odlingens grader är för utöfningen af hans ämbete nyttigast, och för honom sjelf möjlig at uppnå. När frågan är om Christna Präster, finner man lätt, at de kunna umbära hvad man egenteligen kal-

*) Denna skillnad är med en förträffelig redighet upvisad uti *Afhandlingen om Upplysningen*. p. 33.

kallar lärdom; at vidſträckta kunſkaper äro för dem nyttige; men at upplysning i alt hvad ſom väſendtligen hörer til Religion och Sedo-lära är hvad de nödvändigt måſte äga, efter juſt denna upplysning af dem bör utbredas. At de icke darjämte äro förbundne til at vara grundlärde i de vetenſkaper, ſom ej med deras göromål ſtå uti omedelbar förening, är tydligt. Men äfven i dem, ſom närmaſt höra til Religionen, ſåſom Philoſophien och den djupare Theologiens mångfaldiga delar, behöfva de endaſt upplysning, icke lärdom. Hvar och en Präſt bör, til exempel, känna och rätt förſtå alla til Religionen och Sedoläran tillämpelige ſanningar, ſom innehållas i Skriften, och med denna kunſkap kan han blifva en nyttig Lärare, om han än aldrig hört talas om, ännu mindre läſt *Carpzovii Apparatus Antiquitatum Sacri Codicis et Gentis Hebrææ*, *Boccharti Geographia Sacra*, eller *Celſii* Hierobotanicon *), m. m. Han bör känna

*) Författarens mening är icke at förringa deſſa arbetſamma Mäns förtjenſter af den lärda verlden. Han har juſt valt exempel af godkände och allmänt berömde ſkrifter, för at ſå mycket tydeligare beviſa ſin mening. När en Präſt kan umbära deſſa ryktbara värk, hvilket åtminſtone icke af många Svenſka Präſter

na och med värdighet förrätta våra Kyrko-Ceremonier, men kan altför väl vara utan kännedom af *Binghams Origines Ecclesiasticæ*. Han bör nödvändigt inse tillämpningen af Religionens läro-satser til Sedolärans stora ändamål: menniskors dygd och lycksalighet; och den nytta han gör skal visst icke minskas därigenom, at han icke vet hvilken lärd Theolog varit den första, som afskilt Dogmatiska Theologien från den Moraliska. Jag får ännu närmare utreda detta, då jag kommer at tala om den undervisning Präst-ämnen böra få vid läro-verken.

Präster böra vidare vara män af goda seder. Denna egenskap är för dem lika angelägen, lika oumbärlig, som upplysningen; och detta lärer ej behöfva bevis. Vi hafve äfven i den Lutherska Församlingen kommit ifrån den gamla fördomen at ordet är lika verksamt och kraftigt, då det tålkas af en lastfull, som af en dygdig man. Den regeln man så ofta låtit lärare lämna församlingen: *gör som jag lärer, och icke som jag lefver*, torde vid vissa tilfällen varit ganska passande; men den har förmodeligen altid va-

lärer nekas; ifrån hvilken mängd Theologiska folianter och quarter befrias icke då hans bokhylla?

rit utan practisk nytta. Med hvad eftertryck skall den förmana til Gudsfruktan och dygd, som sjelf lefver Gud-löst? Med hvad verkan skall man tala för anständigheten, då man sjelf ger exempel af oanständiga seder; för måttligheten, då man sjelf slöfer alt på eget öfverflödigt bord; för nyckterheten, då man sjelf finnes ej sällan öfverlastad, och betagen bruket af menskligt förnuft? Lät en girig, som präjat den fattige, predika om barmhertighet; man skall förakta honom. Lät en erkänd skrymtare, med tårar och de ömaste uttryck, tala om Gud, om menniskо-kärlek, om dygdens eviga belöning; man skall bele honom. Äger han snille, skall man tör hända beundra hans talegåfva; men hvad öfvertygelse skall han meddela? Jo! tviflaren skall gå utur Kyrkan med visshet, at alt var bedrägeri. Fördomar och ordspråk må innehålla hvad som hälst, så blifver det dock visst, at Sedoläran bäst predikas genom exempel. Då en dygdig och verksam menniskо-vän ifrar emot laster, berömmer goda gärningar, afmålar den sällhet, förtröstan på Gud och et godt samvete skänka, så blifva hans förmaningar sällan frugtlöse. De sanningar hans tal inskärpt glömmas icke lätt. Hans värma,

hans

hans nit för det goda, understödt af et ädelt efterdöme, gör dygden segrande och befrämjar menskligheten lyckssalighet.

Allmänheten är sträng granskare af Lärares seder, och har därtil fullkomlig rätt; men denna granskning går ofta til öfverdrift. Då en lärares skyldigheter, i afseende på Sederna, äro aldeles de samma, som hvar och en annan stadgad och hederlig mans; har man obilligt gjort oskyldiga nöjen och tidsfördrif til samvets-saker för Prästen. Jag inser ej med hvad skäl man kan lasta Präster för det de deltaga uti antagna sällskaps-nöjen, dans, jagt, spectacler, låga spel, m. m. så länge man ej anser dessa tidsfördrif såsom brottslige eller oanständige för annat folk. Det är sant, at en Präst, som sköter sin syssla, har ganska liten tid öfrig för nöjen, och då skyldigheter för dem efterssättas, blifva de altid et brott; men denna regel gäller lika för alla stånd. Et enfligt lefnadssätt, stängdt från verldens så kallade buller, en opudrad peruk, en illa gjord och oborstad räck, en trumpen och alfvarsam blick, äro de kännetecken til invärtes helgelse, dem den okunnigare allmänheten mäst beundrar och hos Prästen önskar at finna, ehuru bedrägelige de oftast äro. Huru

ofta har man icke af egennyttiga och låga affigter bemödat fig om denna yttre Munk heligheten? Huru ofta har man icke dragit fig ifrån fällfkaper af andeligt högmod, af egenkärlek, af en vifs känslolöshet; och vant fig vid at hata och föragta menniſkor, i ſtället för at i deras umgänge vinna menniſko-kännedom, lära at döma dem mildt, beklaga dem, och arbeta på deras förbättring. En tilgjord yttre obehaglighet, kan ej gifva god tanke om det inres ſammanſättning. Sträfhet i umgänge uteſtänger från förtroende, en förmån, den lärare på det högſta böra bemöda fig at vinna. Deſsutom händer oftaſt, at man glömmer fina angelägnaſte pligter, då man vant fig at göra lappri och likgiltiga gärningar til ſamvets-ſaker. Jag medgifver likväl, at få länge allmänhetens fördomar lägga ſådane band på Präſternas lefnadsſätt, ſå länge bör ock en klok Präſt icke bröſtgänges ſöka bryta dem, utan är tvungen at vara mera förſigtig än andra i ſit uppförande, hvilket ej ſkulle behöfvas ibland et uplyſt folk. Han bör vara fällſkapslik, faſt med måtta och urval, emedan et af hans förnämſta ſyftemål bör vara, at, igenom nära umgänge med menniſkor af alla claſſer, ſkaffa fig vid-

ſträckt

ſträckt menniſko-kännedom; men han bör tillika undvika alt ſom ſtöter, emedan det för honom är lika vigtigt at äga allmänt förtroende.

Då nu *Uplysning* och *goda Seder* utgöra de egenſkaper, ſom för Präſter äro nödvändige; ſå har ungdomens danande til det Andeliga Ståndet et dubbelt föremål, och följakteligen tvenne ſynpunkter, ſom förtjena ſärſkild uppmärkſamhet.

Til ſkickelige Präſters danande i afſeende på *Sederna* lära inga andra medel kunna vidtagas, än de, hvilka funnits nödige för all annan ungdoms moraliſka upfoſtran, under hvar och en Regering, ſom är mån om Sedernas helgd. All ungdom bör med foglighet och ſorgfällig uppmärkſamhet afhållas ifrån laſter, och vänjas vid anſtändighet och dygd; ſå at häruti behöfves intet undantag, ingen ſärſkild method, för dem, ſom ämnas til lärare. Men vid deras intagande i Präſte ſtånd kan aldrig förmycken varſamhet iakttagas, för at afhålla alla, ſom ej redan äro kände för ſtadga och godt upförande. Om unga Krigsmän, eller civila Ämbetsmän, någon gång ſkulle begå utſväfningar eller oordentligheter utom tjenſten; ſå blifver det

til deras egen ſkada, men tjenſten kan gå lika väl. På annat ſätt förhåller det ſig med Präſter. Alt hvad de göra verkar på deras ämbete. Så ſnart man ingått i det Ståndet, är man ſkyldig det allmänna, at igenom lära och lefverne upbygga och gagna; och de minſta utbrott emot goda ſeder ſkada både Ståndet och läran. Förgäfves inbillar man ſig, at denna ſkada igenom framtida bättring kan hjelpas; Folkets upmärkſamhet på Präſten är ſådan, at et brott emot ſederna för altid betager honom ſina Åhörares aktning och förtroende. Det är därföre en ganſka klok författning, ſom hos oſs blifvit tagen, at ingen får Präſt vigas förr än han uppnått 25 år, en ålder då man vanligen hunnit blifva ſtadgad, om man någonſin ſkall blifva det. Kanſke kunde man önſka, at, innan en yngling finge Präſt-vigas, äfven någon nogare och ſärkrare pröfning af hans tidsfördrif, ſällſkap, böjelſer, med et ord, af hela hans frägd, vore ſamteliga Conſiſtorierne anbefalld.

Ingen omſorg bör vara Präſte-Ståndets ſtyresmän ömare om hjertat, och ingen torde vara flera ſvårigheter underkaſtad, än valet af dygdiga ämnen. At åtſkilja den utvärtes ärbarhet, hvilken förſtäll-

ning

ning gifver, ifrån den, ſom är en följd af oſkuld och rena ſeder; at uptäcka oordningar, ſom ofta ganſka lätt döljas; at igenkänna elaka böjelſer, dem ſkrymtaren ſå väl förſtår at öfverſkyla; alt detta är ſvårt och alra ſvåraſt, när frågan är om ungdom, ſom altid bör med mildhet dömas. Man måſte här nödvändigt ihågkomma, at vid pröfningen af en menniſkas moralité äro miſstag näſtan omöjlige at undvika; och at, då omdömet blifver hårdt, äro de af olycklige och högſt förhatelige följder. En billig varſamhet förbjuder derföre, at afſkilja andra än uppenbart laſtbara; och juſt denna angelägna varſamheten hindrar möjligheten af at förekomma, det icke ulfven någon gång i fårakläder inſmyger ſig ibland Herdarne.

Denna omſtändighet gör ſtränga criminal-lagar för Präſter, och et noga upſeende på deras ſeder, aldeles nödvändige. Den mildhet, ſom eljeſt altid bör leda Domaren, är ſkadelig, om den gynnar laſter hos Lärare, hvilkas ämbetsgöromål blifva utan all nytta, ifrån den ſtund de förlorat ſit ryckte. Juſt de pligter, det anſvar Präſten ſjelfvilligt åtagit ſig, upphäfva all den rätt han kunde tro ſig äga til ſkonſamhet, då han offentli-

gen felat emot Religionens och dygdens fordringar. Det förakt en Krigsman ådrager ſig genom feghet, en Domare genom orättviſa, en Läkare genom omenſklig vårdslöshet; ſamma förakt förtjenar en Präſt genom elaka ſeder. Hans fel är ſtörre än andras, juſt därföre at han gifvit ſig ut för at äga dygd och ſtadga, då han emottog ſit ämbete; och äfven därföre at hans exempel verkar på mängden mera än andras. Den ſtränghet, hvarmed vår Kyrko-lag, vid ſtraff af ämbetets förluſt, yrkar rena ſeder hos Lärarena, är därföre ganſka nyttig och rättvis. Men i allmänhet tror man at denna bokſtafveliga ſtränghet, vid ſjelfva lagſkipningen hos de Eccleſiaſtika domſtolarne kommit i glömſka, eller rättare ſagt, måſt gifva vika för en ſkadelig mildhet. Man tror, at om än någon Präſt ſkulle befinnas hvar dag öfverlaſtad af ſtarka drycker, endaſt det ej ſynts under ämbets-utöfning; ſå ſkulle han lika fullt kunna hoppas at få behålla ſit vigtiga läroämbete, och ſtraffas blott med varningar, eller högſt med förluſt af några månaders lön. Fylleri i tjenſten, och en hög grad af otukt äro de enda laſter, igenom hvilka ämbetet vanligen förloras. Likväl ſkulle man med något ſkäl kunna påſtå, at när en

Präſt

Präſt en eller annan gång, i eller utom tjenſten, bevisligen felat emot ärlighet, ordning, anſtändighet, eller emot ſin ämbets-ed, han då borde utan ſkonsmål miſta tjenſten. Om allmänhetens ſätt at döma vore mera påliteligt, om man ej i ſammanlefnaden vant ſig, at ſå lösligen leka med menniſkors namn och heder; ſå ſkulle det kanſke äfven kunna ſättas i fråga, om icke elakt ryckte borde vara tilräckeligt, at uteſluta ifrån et Stånd, där god frägd ſynes vara af ſtörſta vigt. Men deſſa frågor kunna ej länge undfalla Regeringens, och ännu mindre Conſiſtoriernas upmärkſamhet i et tidehvarf, då alla möjliga förſigtighetsmått ſynas nödvändige, för at uppehålla Präſterſkapets aftagande anſeende.

Hvad åter ungdomens danande til *upſyſte* Präſter angår, ſå bör man vid de anſtalter ſom därtil vidtagas ej glömma at gifva akt uppå vidden af de kunſkaper, hvilka höra til utöfningen af Präſternas ämbeten. Jag bör här icke förbigå huru obilligt man vill utvidga Präſterſkapets göromål, och följakteligen deras behof af kunſkaper. Mången påſtår, at de böra vara den okunnigare allmänhetens ledare i Politiken, i jordbruket, i hushållningen, i Lagfarenheten; at de

böra vara deras Läkare och deras Advocat; at de ſkola meddela dem reſultaterne af de lärdas underſökningar ſnart ſagt uti alla uplysningens delar. Uti en Disputation har man ſökt beviſa, at Botaniken är en högſt nödvändig vetenſkap för en Präſt. Med lika ſkäl kan man påſtå, at han bör vara Mechanicus, för at väl inrätta ſin åker-redſkap; känna Hydroſtatiken, för at anlägga quarnar, i händelſe något vattenfall finnes vid Präſtgården, och de vackra konſterne, för at med ſmak uppbygga och pryda ſin boning. Det är ſant, at ingen vetenſkap är onyttig; at hvarje ſann kunſkap har ſina förmåner äfven för Präſten; at kännedom af Läkare-konſten är ganſka gagnelig och välgörande uti aflägsna orter; af landtbruket, uti illa odlade Provinſer; af Lagen, där perſonlig ſäkerhet och ägande rätt löpa fara, o. ſ. v. och fram för alt, at man igenom vidſträcktare inſigter vinner ſtörre anſeende, mera aktning. Men oagtadt alla deſſa kunſkaper äro nyttige, kunna de dock icke anſes ſåſom hörande til rätta föremålet för Präſterſkapets verkſamhet. Man bör ej binda för många ſkyldigheter på Ämbetsmän, ſom af ſina egentliga göromål äro tilräckeligen ſyſſelſatte, af fruktan, at

de

de ofta skulle förſumma det angelägnaſte, då de icke kunna medhinna alt. Några få lyckliga ſnillen kunna omfatta flere kunſkapsgrenar, men oftaſt ſannas den gamla regeln, at den ſom är något i alt, blir intet i det hela; och utom deſs ſkulle ſäkert den Präſt ſom ägde hela denna omtalade uplysning, ſakna tid til deſs tillämpning och utbredande, då han tillika vore förbunden, at ſköta ſin ſyſsla efter Kyrko-lagens föreſkrift.

Men med denna inſkränkning af de kunſkaper jag anſer för nödige hos Präſter, vill jag ej hafva gifvit anledning at påſtå, det en viſs grad af allmän uplysning är för dem umbärlig. Äfven ſå viſst ſom det är, at man ej utan obillighet kan fordra hos dem vidſträckta kunſkaper i alla menniſko-ſnillets yrken; äfven ſå litet böra de, utom deras egentliga yrke, vara aldeles ouplyſte. Vetenſkaperna ſtå i en ſådan förening ſins emellan, at man ej kan uppnå någon betydlig odling uti den ena, utan någon kännedom af de öfrigas allmännaſte ſanningar. Deſsutom händer altid, at en alt för ſtor okunnighet i ämnen ſom ofta i menſkliga lifvet kunna förekomma, ådrager förakt, och detta ſlags förakt uteſlänger ifrån förtroende hos tänkande men-

ni-

niſkor. Men hvad ſkall väl en Lärare kunna uträtta til ſina Åhörares förbättring, om han ej äger deras förtroende, deras aktning? eller är en Präſt endaſt för de enfaldige?

Präſten har at vänta ſig dels uplyſte, dels okunnige åhörare. Kunde han vara ſäker at endaſt träffa af deſſa ſenare, ſå behöfde han viſst icke mångfaldiga kunſkaper, men huru ſkall han kunna förutſe detta? Hvad egen tilfredsſtällelſe kan han njuta, då han ſer ſig igenom ſin okunnighet behöfva frukta, at i ſin Förſamling finna en tänkande Man? I alla fall är han ju *Lärare*, och juſt därföre bör han äga ſådana kunſkaper, at han kan räknas til den uplyſta menniſkoclaſſen. Man kan väl icke neka, at vanligen olika grad af förſtånds-odling fordras för en Univerſitets-Predikant, en Präſt vid Hofvet eller uti Hufvudſtaden, och olika för den ſom ſkall tilbringa ſit lif på landsbygden och underviſa Bönder: men ofta råkar man äfven långt ifrån den lyſande verlden klokt och kunnigt folk. Man måſte medgifva at ej alla Präſter behöfva lika vidſträckt upplysning; men man har likafullt rätt at påſtå, det ingen Präſt, icke en gång Landt-Präſten bör befrias ifrån den ſkyldigheten, at äga et od-

odladt vett. Den Präſt, ſom bemödar ſig at vinna denna egenſkap, ſkall, uti hvad vrå af verlden han ock ſtannar, aldrig ſakna belöning för den möda han häruppå användt.

Emedlertid är altid Religionen hufvud-föremålet för de kunſkaper Präſten bör äga. Skall han häruti äga lärdom? eller är upplysning tilräckelig? Deſſa frågor beſvaras ſå mycket lättare, ſom Theologerne redan ſjelfve ganſka visligen gjort ſkillnad emellan Religions-kunſkap, och hvad man vanligen kallar Theologie, det är emellan upplysning och lärdom i den, Theologiſka vägen. Den Chriſtna *Religions-kunſkapen* innefattar alt, ſom til menniſkans lyckſalighet och Moraliſka förbättring är nödigt at veta, och igenom förnuft och uppenbarelſe kändt, om Gud, deſs väſende, egenſkaper, verk och Förſyn, ſamt om ſättet huru menniſkan ſåſom en förnuftig varelſe ſkall honom dyrka; då vår vanliga Theologie, ända til deſſa ſenaſte åren afhandlat de lärdas ſyſtemer, definitioner, underſökningar, ſlutſatſer och ſymboliſka uttryck öfver deſſa ämnen. Uti denna ſenare lärer en Präſt ej behöfva vara färdeles bevandrad; men af den förra måſte han nödvändigt äga en ſå myc-

mycket redigare, fullſtändigare och mera grundad kännedom. Om jag företagit mig at viſa huru lärda Theologer af gamla ſtammen danas, ſå vore ſaken lätt innefattad i det enkla rådet, at man, enligt någon god Theologiſk bok förteckning, ſkulle bjuda til genom 12 à 14 timmars dagelig läsning igenomvandra alla de Vetenſkaper, ſom med Theologien äro befryndade, och alla de folianter och quarter ſom med lärdom och grundelighet äro ſkrefne egentligen i denna Vetenſkap; och jag kunde då lofva, det man ſkulle hinna långt, om Förſynen fann nyttigt för arbetaren ſjelf och menſkligheten, at låta någon under et ſådant tidsfördrif, med bibehållande af minne, ögon, ſinnesſtyrka och redighet, upnå en hög ålder. En Präſt, ſom, ſedan han några få år fått ſtudera, kommit in uti ämbetsgöromål, är för mycket ſyſſelſatt med Predikningar, Socknebud, Husförhör, Tabeller, Atteſter m. m. för at hinna fiſka i et ſå vidſträckt och ofta ſå grumligt haf.

Men man kan vid ordet Theologie fäſta et annat begrep, ſom återgifver denna Vetenſkap den aktning, den verkeligen förtjenar, och ſom den endaſt igenom en förvänd riktning förlorat. En

Sy-

Syſtematiſk, der är, en fullſtändig, redig och ſammanhängande kunſkap om Religionens ſanningar, och et grundeligt ſätt at utvekla, föreſtälla och beviſa dem, är den rätta Theologien. Efter detta begrep om Vetenſkapen äro Theologerne Präſternas lärare, likaſom deſſe äro allmänhetens. Deras pligt och beſtämmelſe är, at draga förſorg, det de framſteg Vetenſkaperne, i ſynnerhet Philoſophien, Språkläran, Hiſtorien och Fornforſkningen dageligen göra, icke måtte gå förlorade för Religionen. Den tilväxt uplysningen i Religions-mål vinner böra de meddela Präſterne, och igenom dem allmänheten. Deſſe måſte offra ſin tid åt Vetenſkaperne, då Präſten däremot under ämbetets utöfning måſte vara i beſtändig verkſamhet. Präſterne hafva ſåledes et annat yrke, andra ſkyldigheter än Theologerne, och böra följakteligen ingalunda med dem förblandas; i ſynnerhet fordras hos dem helt olika grad af kunſkaper. Är en Präſt tillika Theolog, ſå har han dubbel förtjenſt; men han bör ingalunda klandras för det han åtnöjer ſig med kunſkap om reſultaterne af Theologernas forſkningar. På ſamma ſätt ſom en Lekman kan vara god Chriſten utan at äga ſå fullſtändig kunſkap i Religionen,

nen, ſom Präſten bör hafva; på ſamma ſätt kan man vara nyttig präſt, utan den vidlöftiga lärdom, ſom fordras hos en upplyſt Theolog.

Men ehuruväl Präſterne böra befrias ifrån den ſvåra ſkyldigheten, at äga vidlöftig Theologiſk lärdom, fordrar man däremot med rätta af dem ſå mycket ſäkrare och fullſtändigare kunſkap i alt det, ſom egenteligen hörer til Chriſtna Religionen och deſs grund ſanningar, ſamt i alt ſom är nödigt för at kunna bibringa andra öfvertygelſe om deſſa ſanningar, göra dem verkſame och tillämpelige; och detta är redan et ganſka vidſträckt fält. Hvar och en Präſt bör känna alla vigtigare inkaſt, ſom äro gjorde emot Chriſtna Religionens ſanning, jämte deras vederläggning, och detta förutſätter redan en mängd Hiſtoriſka och Philoſophiſka kunſkaper. Han bör kunna med färdighet läſa Nya Teſtamentet på grund ſpråket, för at ſlippa för mycket tro på Theologernas auctoritet. Han bör noga förſtå läran i hela deſs ſammanhang; känna Lutherſka Kyrkans Symboliſka böcker; veta hvaruti, och på hvilka grunder, de uttydningar vi i dem finna öfver några hufvudſakeliga tros-artiklar, ſkilja ſig ifrån de Bibliſka uttrycken; och

och framför alt inſe, på hvad ſätt dogmerne böra föreſtällas och uttydas til vinnande af practiſk nytta. Men för at med denna Religions-kunſkap kunna göra det gagn hans ämbete åſyftar, bör han tillika förſtå Catechizations-verket, känna våra Kyrko-författningar, äga ſmak, vältalighet, och framför alt menniſko-kännedom. At alla deſſa kunſkaper icke utan både flit och en förnuftig method på några få år kunna vinnas, lärer ingen kännare neka.

Man finner lätt at trenne ſlags kunſkaper äro för Präſten oumbärlige, nemligen: de *förberedande* i Hiſtorien, i Språken och i Philoſophien; de *theoretiſke*, om ſjelfva Religionens ſanningar; och de *practiſke*, om utöfningen af hans ämbete. Deſſa böra ej hopblandas. Kunſkaper förvärfvas med minſta ſvårighet, när en rätt ordning följes. Mycken tid förſpilles, då man utan föregående kännedom af nödige hjelp-redor och af elementerne, vill tränga in i det djupare af en Vetenſkap, och grundeligheten förlorar äfven altid därvid. Det vore därföre önſkeligt, at alla ſom vilja blifva Präſter alfvarligen tilhöllos, at förſt lära ſig Hiſtorien och de Språk, hvilkas kännedom vid det Theologiſka ſtudium är nödvändig, nemligen Latinen, Grekiſkan, och nu för tiden Tyſkan, jämte

Philoſophien, ſom ſkall ſtäda begrepen och bereda förſtåndet til at fatta en Syſtematiſk Religions-kunſkap. Detta bör ſke, innan de ſläppas til den egentliga Theologien. Under ſamma tid böra de äfven öfvas i Vitterhet och Svenſka Språket, för at framdeles med tydlighet och ſmak kunna bibringa andra den uplysning de hunnit förvärfva ſig ſjelfve. Detta lärer äfven varit ändamålet, då Kongl. Maj:t anbefallt Conſiſtorierne, at förſt anſtälla en ſå kallad Philoſophiſk examen med dem, ſom ſkola Präſt-vigas. At detta ändamål ej altid vinnes, torde, utom många andra, äfven den omſtändigheten förorſaka, at denna examen anſtälles ſamma dagar ſom den Theologiſka; det vill ſäga: ej förr än de Studerande ſlutat ſin Theologiſka Cours; då däremot en ſådan examen borde föregå alt Theologiſkt ſtudium. Det är troligt at mycket förloras, när ynglingar på ſamma tid måſte arbeta uti alt för många färſkildta yrken; och at man därföre vid alla Läro-verk borde hålla färſkilda axamina i olika Vetenſkaper, i ſynnerhet ej ſammanblanda de högre med dem, ſom innehålla deſſas elementer. Om alla Präſt ämnen, ſedan de i yngre åren vid Skolar och Gymnaſier *), el-

*) Kan man ej våga hoppas, at ungdomen framdeles vid Skolar och Gymnaſier endaſt måtte

eller genom enskild undervisning, fått lära Arithmetiken, Geographien, vissa Språk m. m. hvaruti ingen Ståndsperson bör vara okunnig; om, säger jag, de sedan, innan de finge börja at studera Theologien, voro förbundne at visa prof af goda kunskaper i Historien, Vältaligheten, Philosophien och de nämde språken; så skulle de helt visst sedan med mera lätthet kunna förvärfva sig nödig Theologisk kunskap.

Ifrån elementerne eller de förberedande kunskaperne böra Präst-ämnen öfverföras

sysselsättas med de rätta elementerne, Geographien, Historien, den lägre Mathematiken, Modersmålet och de öfrige mäst brukelige Språk, ibland hvilka Hebraiskan kunde aflåggas, och et eller annat lefvande Språk i stället läras? Ungdomen finge väl då sakna några få orediga stycke-begrepp i Vetenskaper, dem de nu på dessa ställen förvärfva sig; men de vunne i det stället den ovärderlige förmån, at under Academiska coursen slippa med elementernas lärande förnöta en dyrbar tid, som de därstädes borde få lämna hel och hållen åt Vetenskaper. Största förmån vore likväl den, at man då hann under yngre åren riktigt lära sig Språken, hvilka i en tiltagande ålder förefalla både ledsamare och svårare; och undvek den stora olägenheten, at under hela lifstiden hindras vid Vetenskapernas läsning af brist på Språk-kunskap.

ras til det egentliga Theologiſka ſtudium, förſt til det theoretiſka, och ſedan til det practiſka. Man har någon anledning at förundra ſig däröfver, at detta ſenare blifvit aldeles bortglömt vid våra Theologiſka Inſtituter. De Theologiſka Facultetерne vid Academierne ſynas inrättade, blott för at upamma Theologer, men ej för at dana Präſter. Ungdomen tilhålles vid Academien at afhöra föreläsningar på Latin i Dogmatiken, i Theologia Morali altid afſkild ifrån den förra, i en lärd och vidlöftig Exegetik öfver både Gamla och Nya Teſtamentet, i ſamteliga Kättarenas bedrifter och vederläggning, ofta äfven deras, ſom för många hundrade år ſedan tyſtnat, m. m. men ſällan eller aldrig undervifas de i det practiſka af Präſtens ſyſsla. Häraf händer, at unge Präſter finnas ganſka bekymrade, huru de uti Predikningar och vid förhör ſkola på Svenſka öfverſätta de Latinſka begrep, ſom blifvit bildade i deras hufvuden, ofta ganſka oredigt, i anſeende til den briſt af kännedom i detta Språk, hvilken nu för tiden röjer ſig hos de fleſte Studerande. Häraf händer äfven, at ſamma unga Präſter ej veta med ſäkerhet, huru de ſkola förhålla ſig med ſjäla-vården; huru vid et Socknebud bör tilgå; huru en Predikan bör

ſam-

ſammanſättas och declameras; huru barn och allmogen i Catecheſen böra underviſas och förhöras; eller hvilka råd de böra lämna vid förefallande ſamvets-mål. Jag frågar, om en yngling, ſå utruſtad, är danad til ſkickelig och nyttig Präſt?

Af denna oriktiga method at underviſa Präſt-ämnen har mången blifvit förledd til den tankan, at det theoretiſka af Theologien borde näſtan förviſas från våra Läroſäten, och lämna rum endaſt för det practiſka. Detta är likväl orätt, ty de, ſom ämna ſig til Präſter, böra ej ſakna undervisning i begge deſſa delar. Til de theoretiſka kunſkaperne, hvilka för Präſten äro nödvändige, kan man räkna, förſt och främſt frågorne om Chriſtna Religionens ſanning, grundelig kännedom af Nya Teſtamentet, Dogmatiſka Theologien i förening med den Moraliſka, och ſedan jämväl til någon del Kyrko-Hiſtorien. Deſſa Vetenſkaper kunna vara nyttige och nöjſame för alla Studerande, och ingen Präſt kan vara dem förutan. Uti dem måſte därföre både allmänna och enſkilda föreläsningar vid de högre Läro-verken hållas. En cours i dem kan på 2 högſt 3 år beqvämligen igenomgås. För de practiſke Präſt-ſtudierne åter, bör et ſärſkildt Seminarium inrättas, hvarom mera framdeles.

Frågan om Chriſtna lärans ſanning och Gudomlighet är ſjelfva grundvalen för hela var antagna Religion. Denna fråga bör därföre förſt noga utredas och beſvaras, innan man går vidare på den Theologiſka vägen. Deſs grundeliga afgörande inleder uti underſökningar, dem man ej förſtår, utan at äga åtſkilliga kunſkaper; men ſom deſſa kunſkaper äro blott Philoſophiſka och Hiſtoriſka, (emedan vid denna pröfning intet Dogmatiſkt Syſtem bör komma i fråga, utan endaſt Nya Teſtamentets författare och innehåll) ſå kan den företagas ſtrax ſedan man, enligt hvad redan är anfördt, tagit den Philoſophiſka Examen. Man har velat anſe denna fråga ſom farlig, at väcka och vidröra, jag förſtår icke hvarföre. För min del tror jag, at den Chriſtna läran hvilar på ſäkra grunder; men om den ej det gör, hvarföre icke då låta ſanningen ſegra? Antingen den är ſann eller falſk, ſå är det et brott emot menſkliga förnuftet, at bygga deſs myndighet på okunnighet och bedrägeri. Den Präſt är ovärdig ſit ämbete, ſom ej pröfvat grunderne til hela ſin lära; och han blifver högſt olycklig, då en dag tvifvelsmål falla i hans tankar, och ſamvetet förebrår honom, at af okunnighet och förſummelſe kanſke hela ſin tid hafva

be-

bedragit ſig ſjelf och andra. Vill man blifva Präſt, ſå gör man ganſka illa emot ſig ſjelf, ſin pligt och ſin heder, om man icke förut pröfvar beviſen för Chriſtendomens ſanning. Finner man ſig icke öfvertygad, ſå är bäſt, at välja et annat yrke. Frågan måſte deſsutom vid Präſtens göromål ſå ofta förefalla, at man utan egen öfvertygelſe, och utan fullſtändig kännedom af både inkaſt och bevis, lärer vara til detta ämbete aldeles oſkickelig.

Vid de Hiſtoriſka beviſen för Chriſtna lärans ſanning förekommer näſtan alt det vigtigaſte ſom hörer til Inledningen til Nya Teſtamentets Skrifter; perſonerne af hvilka de äro författade; tiden när; anledningarne hvarföre; omſtändigheter, ſom verkat på deras innehåll; beviſen at de äro äkta; m. m. Deſſa frågor äro för vår Religion af ſå mycken vigt, at ingen Präſt utan ſtörſta olägenhet och vanheder kan vara om dem okunnig. At han tillika bör förſtå Nya Teſtamentet på grund-ſpråket, lärer af ſå kunna nekas. Han är eljeſt aldeles utur ſtånd, at ſjelf någorlunda kunna pröfva de nyare Theologernas ofta ſtridiga uttålkningar af ſtällen i Skriften, ſom för hela Religions-ſyſtemet äro af vigtigaſte betydelſe. Detta Studium bör äfven föregå Dogmatiken, på det man icke af

förutfattade läroſatſer måtte förlelas, at påtruga Skriften någon främmande mening.

Dogmatiken, ſom nu måſte följa, bör altid afhandlas i ſammanhang med Moral-Theologien. Man kan invända, at Vetenſkapen då blifver nog vidlöftig, och at de olika Syſtemer, man för deſſa begge Theologiens delar nu upſtällt, ſvårligen kunna fättas tilhopa. Härtil torde kunna ſvaras, at juſt denna vidlöftigheten ſkulle inſkränka Dogmernas antal, och förmå Theologerne, at endaſt ſyſſelſätta ſig med de väſendtliga, begripliga och nyttiga; och at det Dogmatiſka Syſtemet, ſom, utan Moraliſka Syn-punkter, eller beſtändig tillämpning til menniſkans dygd och lyckſalighet, är en tom och vanſkapelig resning, måſte gifva vika för den ordning, ſom uti et Moraliſkt Religions-Syſtem bör följas. Lät de lärde Theologerne på hvad ſätt ſom hälſt ſönderdela Theologien, til mera redighet och lättnad vid deras djupſinnigare forſkningar; men för undervisningen af en tilkommande folk-lärare, bör Religionen återföras til deſs rätta och för tillämpningen mäſt paſſande ſammanhang. Vid hvarje tros-artikel böra de Symboliſke uttrycken vi antagit noga jämföras med de Bibliſka, deras öfverensſtämmel-

melſe uppdagas, deras olikheter anmärkas och förklaras. Af ſamma lärare kunna uti ſärſkilda föreläsningar de nyare och vigtigare villfarelſerna i läran granſkas och vederläggas. Jag ſäger det nyare och vigtigare; ty at uppehålla ſig med gamla och förglömda kätterier, är at förlora både tid och möda, och at omtala alla olika tankar i mindre angelägna Religionsmål vore ſå mycket vidlöftigare, ſom kanſke aldrig två tänkande menniſkor funnits, hvilka i alla Artiklar tänkt fullkomligen lika. Denna lärares ſyftemål bör vara, at lika ſorgfälligt arbeta emot Deiſterne, ſom emot Myſtici och Supernaturaliſter; lika emot intolerance, ſom emot indifferentismen; och hans oſtridiga rätt är, at utan ſamvets-tvång, och band af lagar och magtſpråk, få ſöka ſanningen, följa ſit tidehvarf och ſin öfvertygelſe. Man kan tillägga, at han bör få ſjelf välja en lärobok, at vid föreläsningarne följa, hvilken kan paſſa efter tidehvarfvets upplysning: eljeſt måſte han kanſke ſe ſig tvungen, at vid hvarje rad vederlägga den författare man ålagt honom at för ungdomen förklara.

Kyrko-Hiſtorien är en Vetenſkap, ſom, då den rätt afhandlas, blifver både angenäm och nyttig för alla kunnige. Den är

vigtig, ej blott för Theologen, utan äfven för Philoſophen och Statsmannen; och förtjenar därföre ej det miſsöde den ſå länge haft, det mörker hvaruti den, ända til ſenare tider, legat. Af alla deſs mångfaldiga delar är den, ſom viſar Hiſtorien af Dogmerne och af läro-ſättet inom Chriſtna Förſamlingen, den nyttigaſte för en Präſt; och ſom denna grenen, ej uti ſärſkilda läro-böcker ännu finnes tilräckeligen uppdagad, ſå bör undervisning i denſamma vilst icke vid läro-verken ſaknas.

Vid den theoretiſka cours för Präſtämnen, ſom här blifvit föreſlagen, har man varit tvungen at förbigå det Hebraiſka ſpråket, aldeles icke af mindre agtning för detta Studium, utan endaſt för deſs vidlöftighet. Det Gamla Teſtamentets ſkrifter äro altid af vigt för Chriſtna Religionen, och ingen kan med noggranhet förklara det Nya, utan kunſkap i Hebraiſkan. Men för at rätt förſtå detta ſpråk och det Gamla Teſtamentets böcker, måſte man tillika känna de öfrige Öſterländſke dialecterne, kunna jämföra alla äldre öfverlättningar, äga fullſtändig kännedom af Orientens äldre Hiſtoria, Geographie, Näringar och Seder, m. m. Denna kunſkap är ſå vidſträckt, at den viſſerligen for-

fordrar ſin egen Man. En lärd Theolog kan ej umbära Hebraiſkan; men en Präſt, hvilken endaſt behöfver känna de vigtige reſultaterne af de lärde Theologernes forſkningar, kan hjelpa ſig med en god öfverſättning af det Gamla Teſtamentet. At lära ſig innanläsningen och några Pſalmer, eller högſt en Prophet, är blott tidsſpillan. Då man ej kan hinna längre, är bäſt at lämna hela detta Studium til dem, ſom göra detſamma til ſin Hufvudſak, och hvilkas mödoſamma arbete altid blifver, för både Theologen och Philoſophen af vigt och nytta.

Sedan de ſom vilja blifva Präſter hunnit igenomgå deſſa theoretiſka Religionsvetenſkaper, och därutaf viſat behörige prof, böra de intagas uti en practiſk öfnings-ſkola, eller et juſt för öfning uti Präſternas ämbets-göromål inrättadt Seminarium. Nödvändigheten af et ſådant lärer ej fordra vidlöftigt bevis. Hvad är väl orimligare, än at lära Präſterna Hebraiſka, Grekiſka, Latinſka definitioner, Kättare-tactiken m. m. och låta dem vara okunnige om ſina ämbets-göromål. Jag vädjar til alla unga Präſter. Hvilket arbete har det icke koſtat dem, at på egen hand utgrunda reglorne för den Andeliga Vältaligheten, och igenom förſök, utan

råd

råd eller rättelſer, bilda ſin Prädiko-ſtil och declamationen? Huru många hafva väl häruti lyckats? Hvilket bekymmer hafva de icke känt vid ſjukſängar, i fängelſer, vid ſamtal med orolige ſamveten, då de aldrig fått lära, hvad de vid ſådane tilfällen böra tala eller göra? Hvilka miſstag hafva de icke gjort vid urvalet af de Cateches-ſatſer, de för barn och för enfaldigt folk ſkolat förklara, eller vid förhören efterfråga? Vi hafve en Kyrkolag och mångfaldiga Kyrko-författningar; ſkall Präſten om dem vara okunnig, eller ſkall han använda flera år, at utan handledning uppſöka dem i böcker eller ibland Kyrkans inventarier? Deſſa frågor torde tilräckeligen ådagalägga nödvändigheten af practiſk undervisning och öfning för Präſter.

När deſſa ämnen läras på ſamma gång ſom de theoretiſke, kommer man ej långt; och vid en och ſamma Examen hinna de aldrig fullſtändigt efterfrågas. Då förſt, när det theoretiſka är inhämtadt, bör det practiſka följa; och ingen bör få blifva Präſt, ſom icke uti det practiſka Seminarium, förſt lärt ſig, ſedan viſat ſig känna, ſina ämbets-göromål. Man vet at i andra Lutherſka Förſamlingar finnas ſådane inrätt-

rättningar; hvarföre ſkall Sverige göra et undantag?

I Seminarium böra Präſte-ämnen öfvas at förklara den brukelige Catecheſen, och at i denſamma förhöra, hvilket är angeläget och fordrar ſkickelighet och vana; men i ſynnerhet bör Andeliga Vältaligheten icke förſummas. Deſs reglor kunna uti föreläsningar uppgifvas och utveklas, men ungdomen bör tillika enſkildt öfvas i den andeliga ſtilen och declamationen. Såſom en uppmuntran kan Seminarii Föreſtåndare tillåta de ſnällare ynglingar, at någon gång i Kyrkan offenteligen aflägga prof af ſina framſteg. På det ſättet kunde ſkickelige Predikanter danas, och ändamålet af Gudstjenſten uppfyllas, hvilket aldrig händer, ſå länge tänkande menniſkor afhållas från at deltaga i denſamma, därigenom *at ſmaken, ögat och örat på en gång i Kyrkan ſåras* *).

Så länge menniſkan är ſinnlig, blifver altid den yttre Gudstjenſten et nyttigt medel til vinnande af högre Moraliſka ändamål. På det deſſa ändamål ej måtte gå förlorade, är nödigt at Präſterne måtte kun-

*) Det är ſannerligen ſvårt för en uplyſt man, i fall icke omöjeligt, at hämta uppbyggelſe för ſin ſjäl på et rum, där ſmaken, örat och ögat tillika ſåras. *Kjellgren* 3 Del. p. 267.

kunna förrätta Gudstjenſten med ordning, ſmak och värdighet. Häruti böra de därföre öfvas vid Seminarium. Härtil måſte läggas nödig undervisning rörande de öfrige Andelige Ceremonier, Sockne-bud, Tabellers författande, Kyrko-böckers och räkningars förande, ſamt alt det Juridiſka ſom hörer til Präſtens ämbete. Det är likgiltigt om den ſom underviſar i de theoretiſke delarne är Präſt eller ej; men den ſom i deſſa practiſka göromål ſkall bilda ungdomen, bör nödvändigt vara en kunnig, vitter och i ämbetet väl öfvad Präſt.

När igenom behörige anſtalter vid Läroverken ungdomen underviſas och öfvas i rätt ordning uti alla deſſa upräknade ämnen, ſå kan icke klagas öfver briſt på tilfälle at förvärfva de för Präſter nödige inſigter. Men tilfälle är icke nog, ej en gång då, när ſtränga Examina tyckas göra kunſkaper nödvändige. Alfvarſamhet vid Examina och noga upſigt och granſkning af alla andra lärdoms-prof äro likväl högſt angelägne. Ingen bör ens vid Präſtexamen framſläppas, ſom är okunnig i det vigtigaſte. Skadan är måttelig och enſkild, om man finner briſt på Präſter til antalet; men den är ſtor och allmän, om man har dem oſkicklige. Vid Paſtoral-

Ex-

Examina och andra, då frågan är at utröna en förtjenst, som bör belönas, är denna stränghet mäst nödvändig. Flit och vettgirighet upmuntras emedlertid bäst igenom belöningar; hvaraf tyckes följa, at säkraste medlet ligger uti en antagen och oryggeligen efterlefvad befordringsprincip. Om alla Präst-sysslor blifva classificerade efter anseende och inkomster, samt alla Präster efter kunskaper och skicklighet, med det bandet, at endast kunna få sysssla inom den class, til hvilken man igenom sina egenskaper hörde; likväl med rättighet, at igenom flit, tiltagande skicklighet och nya lärdoms-prof kunna arbeta sig upp til en bättre Class, vid hvad ålder som hälst; så skulle snart en liflig täflan sätta verksamheten i gång och framalstra kunnige och nyttige lärare. Et stort steg til detta ändamål är gjordt igenom 1786 års Konunga-Bref, hvilket framvisar andra medel til vinnande af befordran, än blotta tjenste-åren, det är, blotta förtjensten at hafva lefvat; men kanske torde en ännu närmare bestämd befordrings-princip vara af nöden. Detta Kungabref stadgar förnämligast om Pastorater, som delas blott i tvenne classer. De torde likväl, utom öfrige Präst-sysslor böra afdelas minst uti tre eller fyra classer.

Äf-

Äfven torde vid tjenſte-årens beräknande en noggrannare underſökning, om man verkeligen gjort tjenſt eller ej, vara billig; då äfven utur Kyrko-böcker ſamt Socken-ſtämms-Protocoller, och annat mera, kunde inhämtas med hvad flit, drift, ſkicklighet och förtroende af Åhörare, man förvaltat ſit ämbete.

Deſſa här framſtällda tankar äro viſst icke nya, men torde dock förtjena mera uppmärkſamhet, än de hitintils i vårt Fädernesland väckt. Hvar och en vän af menſklighetens lyckſalighet, ſom inſer hvilken kraftig inflytelſe Religionen har på Staters lugn, på enſkilda menniſkors ſeder och ſinnesſtyrka, kan ej annat än lifligt önſka, at deſs ſanningar måtte tålkas af redlige och uplyſte lärare. Man ſer med grämelſe, at några kanſke nödvändige anſtalter fattas. Man tror ſig böra lägga ſaken i ljuſet för allmänhetens ögon; utan at därföre kunna miſstänkas, at hafva kaſtat ſkugga på et Ständ, där, oagtadt felaktige och nu altför åldrige inrättningar, likväl finnas flera agtningsvärda medlemmar.

Om Actif- och Pasſif-Handel *).

(Öfverſ. fr. Tyſkan.)

ACTIF-HANDEL kallas det, när en Nation mera exporterar än importerar; och PASSIF-HANDEL, när hon mera importerar än exporterar, mera nemligen i afſeende på varornes värde; ſå at vid *Actif-Handel* de exporterade varorne äro mera värda, än de importerade, och vid *Pasſif-handel* förhållandet är aldeles det motſatta.

När man betragtar denna förklaring med någon uppmärkſamhet, eller jämför den med ſakernas verkeliga beſkaffenhet, ſkall den ſnart viſa ſig vara aldeles orimmelig, och man bör lätt finna, at något ſådant i verlden icke ges, aldrig gifvits, och aldrig kan gifvas.

När vi antage, at det icke gifves något prägladt mynt, det vill ſäga: något tecken ſom utmärker ſakers värde, utan blott et inbilladt, det är: en måttſtock

*) Detta ſtycke införes här, icke ſåſom ofelbart, icke heller med oinſkränkt bifall; utan blott för at yttra en önſkan och gifva en anledning, at detta och dylika ämnen måtte komma under vår allmänhets ſkärſkådande.

Utgifvarne.

för värdet; så skulle Nationerne i sådant fall nödgas byta varor emot varor. Det är då solklart, at den borrtbytta varan måste i värde vara aldeles lika med den man tilbytt sig. Ingen skulle hafva gjort et sådant byte, om det man emottagit ej ägt samma värde, som det man gifvit. Detta äger lika rum å ömse sidor.

I detta fall kan således ingen Actif- och ingen Passif-handel äga rum.

Kan nu det präglade myntet häruti verka någon åtskillnad? Hvad är vår handel annat, än et byte, som förrättas med guld- och silfver-växlar, hvilka ej allenast äro stälde på Sedelhafvaren, utan äfven af hvar man honoreras? Eller på hvad grund skulle det präglade myntet häruti verka någon olikhet, undantagande i de länder, som äga Bergverk? Hos dessa åter är mynt, lika väl som omyntadt guld och silfver, en landsproduct, hvars exportation är lika så fördelagtig, som andra inländska varors.

Emot den antagna meningen om en Actif- och Passif-handel (kring hvilken beklagligtvis ej allenast våra Stats-hushållnings-författares systemer, utan äfven Regeringarnes politik, vända sig såsom kring en axel) strider äfven den allmännaste erfarenhet; och denna bevisar huru ogrundad

dad den fruktan är, at en Pasſif-handel ſkall uttömma landet på mynt, eller at en activ-handel ſkal rikta det.

Man tillägger Pettersbourg, ſom et medium för flera år, enligt Tull-regiſterne, en årlig exportation af 21 millioner, och en importation af 16 millioner Rubel. Man vill häraf ſluta, at Ryſsland vinner årligen 5 millioner redbart mynt. Således ſkulle Ryſsland inom 24 år vinna ſå mycket utländſkt mynt, ſom ſvarade emot hela det redbara penninge-förråd, ſom finnes inom Stor-Britannien. Ryſsland beviſar redan, huru litet rikt et land blir genom den förmenta Actif-handeln. Men man beſinne, at de 21 millionerne utgöra det värde exporterne äga i Pettersbourg; at deremot importernes värde uppgifves efter inköpspriſen i de orter, från hvilka varorna komma. Räknar man nu tillika frakt, köpmansvinſt &c., ſer man lätt, at deſſa för 16 millioner på aflägſna orter upköpta varor, äro i Pettersbourg värde 21 millioner, och således lika mycket ſom exporterne voro *der* värda.

Hollands mynt-ſorter öfverſvämma hela Europa: Ducater och Alberts-dalrar omlöpa i ſummor, ſom dagligt förnya ſig. Således går mycket penningar ur Holland

til andra länder. Blir Holland derigenom fattigt? Och i allmänhet, kunna de få millionerne mynt i et land, anſes af någon betydenhet, emot den egenteliga National-rikedomen?

Mig ſynes det altid ſtrida emot Phyſiocratiſmen, at vilja beviſa, det rikedom beſtår i något annat, än natur-produkterne: at Fabriker &c. ſkulle kunna öka National-rikedomen, vore det ſamma, ſom at menniſkan kunde ſkapa *något* af *intet*, och detta blefve då icke längre en förmåga ſom tilhör Gud allena.

Hvilket Regeringsſätt är det bäſta?

(Öfverſ. fr. Tyſkan.)

Hume, denna man, ſå väl bekant med ämnen af detta ſlag, trodde ſig böra afgöra den gamla tviſten om den bäſta Statsförfattning, i ſynnerhet i frågan om företrädet emellan en Republikaniſk och en Monarkiſk, ſålunda: *Den är den bäſta, ſom bäſt adminiſtreras.*

Många hafva likväl tyckt, at Hume här genom et infall velat komma från den-

na

na ſak. Det är väl ockſå tämligen klart, at när man frågar: hvilken äger företräde, antingen en Monarkiſk eller en Republikaniſk Statsförfattning? blir egenteligen ſamma fråga denna: hvilkendera af deſſa bägge kan bäſt adminiſtreras?

Imedlertid borde man, för at uplöſa detta, väl merka, hvad ordet *bäſt* här betyder. Jag tänker, det vill ſäga detſamma ſom, *nårmaſt Statens ändamål:* och detta ändamål är — frihet, frihet från at behandlas af andra efter deras godtycke. Alla bidraga til denna frihet, och alla förſkylla och betala de förmåner de af den njuta, genom lydnad för högſta Magtens lagar och befallningar.

När vi äre utan Samhälle, äre vi ockſå utan frihet och beroende af hvar och en ſtarkares godtycke. Vi undanfly denna våda, vi begifve oſs inom Samhället, och der upkommer för oſs en ny fara — nemligen den, at förlora vår frihet genom ſjelfva den högſta Samhälls-magtens arbitraira vilja.

Dock är denna ſednare fara på långt när icke ſå ſtor, ſom den förra; ty när högſta magten miſsbrukas af deſs innehafvare, är det en ſlump, om detta onda äfven träffar mig. Jag kan deremot vara öfvertygad, at när jag lefver utom Sam-

hället, är det en ſlump, om jag ej förtryckes af hvar och en ſtarkare.

Jag vill helldre den otrygga friheten, än den trygga trälldomen.

Detta uttryck har ſå ofta blifvit beundradt. Mig ſynes det åter, ſom om en Talare för en ſkrå-förſamling eller en pöbel, ej kunde ſkickligare uttrycka deſſas caracteriſtika lynne.

Der, hvareſt jag måſte bero af nycker, är väl intet lugn: och der jag miſshandlas, ingen frihet. En ſäker, en lugn ſlaf, hvad vill detta ſäga? Säker? Således ingen af deſs rättigheter kränkt? Lugn? Således utan farhåga, at ſådant lätt kunde ſke? Är detta träldom, ſå är ingen annan fri än ſlafven — ſå bör man eftersträfva den *trygga trälldomen*.

Den *otrygga friheten* är ej med ſtörre vishet ſå kallad. Hvarifrån ſkulle väl farhågor upkomma, hvem ingjuter dem, om icke proſcriptioner, om icke Dommare ſom i hvarje ögnablick af rättegången våga ſäga: *Tig nu: jag vet redan nog* — ? Man måſte förundra ſig, at det gifves menniſkor,

ſom helldre vilja den otrygga träldomen, än den trygga friheten.

Alt ondt upkommer af människornas paſſioner; och deraf följer, at den Statsförfatt-

fattning är den sämsta, som lämnar dessa passioner det vidsträcktaste utrymme; den åter är den bästa, som, utan at sträcka sin verkan längre, förmår at hastigast tvinga hvar och en til sin pligt.

Det har gifvits, och det gifves ännu förträffeliga Republiker, som bevara frihet och ägendomsrätt; men vi hafve också sett Independenter och Jacobiner-Klubbar. Neroner och Caliguler hafva funnits i verlden, men också Titer och Trajaner.

Jag tror derföre, at man ej ovilkorligt bör gifva företrädet antingen åt den Monarkiska eller den Republikaniska styrelsen.

Det Regeringssätt är det bästa, som bäst är inrättadt, dess namn må i öfrigt vara hvilket som helst.

Så länge et Folk är dygdigt, kan dess Statsförfattning ej urarta: den nalkar sig sjelf til fullkomligheten. I hvar och en Stat, der Regent och Embetsmän och Demagoger högst värdera äran, hvarest således Allmänhetens röst är aktad och fruktad; där sträfvar allt til förbättring. Hvaremot i de Stater, der blygsamhetens och försynthetens band äro upplöste, ingen ordning kan bestå och inga Primair-Församlingar kunna der återgifva den sanna

patriotismens säkra omdömesgåfva. Neroner kunna aldrig upkomma inom Preussen och Dannemark, förr än desa Rikens Invånare likna Roms i nionde århundradet efter denna hufvudstads grundläggning. Frankrike skall icke ega Scipioner, Catoner, Aristider, om icke Majoritetens seder och tankesätt likna desse mäns.

Svensk Litteratur.

7:o. *Om Prediko-Embetets nytta och huru den befordras, af J. J. Spalding, Öfver-Consistorial-Råd och Probst i Berlin. Öfversättning från Tyskan.* 8:o. *Köpenhamn.* 1796.

Den som nitälskar för medmenniskors daning til uplysning, dygd och sällhet, som vågar tränga en blick til kommande generationer och åldrar och der vänta hvad han fruktar, at åtminstone i den honom närmast stående tidepunkten komma at sakna; skall känna sit hopp uplifvadt och stärkt och återfördt ända til sin egen samtid, då han ser et arbete, med det närvarandes syftemål och förtjenst, öfverflyttadt i sit fäderneslands språk. När den okända Öfversättaren hade den ädla föresatsen at medverka til detta stora ändamål, kunde han neppeligen göra et bättre, et efter sine Landsmäns behof mera lämpadt val; och det är på detta mindre lysande, än gagnande sätt som en Öfversättares

verſättares ära mer och mer ſynes nalkas den egna autorliga; detta i den mån en Allmänhet ger ſit bifall och ſin tackſamhet åt det verkeligen gagneliga.

Det bör icke undgå at medföra ſit nöje och ſit inflytande, at ſe en af Tyſklands ypperſta och meſt anſedda Lärare, under förnuftets och välviljans ledande, bemöda ſig at undanrödja de ſiſta öfverlefvorne af en hierarchiſk myndighet, ſå ofta och ſå begärligt utſträckt öfver ſjelfva tankegåfvan. "Föreſtällningen om nyttan och värdigheten af et väl förvaltadt Prediko-Embete i allmänhet," ſäger den uplyſte och menniſko-älſkande Författaren i et bref til ſin vän, "förde mig på betraktande af ſådana hinder, hvilka på viſst ſätt äfven utanifrån ſtällas den goda ſaken i vägen. Ibland deſſa hinder äro i ſynnerhet viſſa ännu rådande tänkeſätt, hvilka, efter min öfvertygelſe, ganſka tydligt tilbakahålla och förſvaga den ſanna Chriſtleliga Tros-Lärans allmännare verkan, genom de menſklige ſkrankor, hvarmed Läroſättet i Religionen är kringſtängt." Han ber ſina Medbröder af det andeliga Läro-ſtåndet "at icke allenaſt ädelmodigt uphöja ſig öfver en i deras Embetspligter vanlig mechanismus och formalismus, vid hvilken man utan tvifvel icke tänker något argt, men ock ganſka troligt icke uträttar något ſärdeles godt, utan äfven å nyo alfvarligt underſöka viſſa ſkenbara grundſatſer och meningar, hvilka altför lätt föra på omvägar och göra upnåendet af förenämnde hufvudaffigt (at verka moraliſk förbättring) ſvårare." Kan hända, at om man i allmänhet mera känt och följt deſſa viſa och välgörande föreſkrifter, om andeliga Läro-ſtåndet med ſtörre omſorg upſökt, mera direct användt de medel det kan använda, at verka på ſina Åhörares

begrepp och hjertan til uplysning, dygd och feder; kan hända, säger jag, at man då hade mindre skäl, än man nu tror sig äga, at klaga öfver närvarande tids stigande sedefördärf och pligtförgätenhet. Det må imedlertid förundra en hvar, som har håg och tilfälle at höra de täta och sorgliga utropen om et växande syndafördärf, om en platt förgätenhet af Religionen, om alla moraliska bands upplösning, huru litet Författaren synes deltaga i detta svärmodiga bekymmer, oagtadt sin öfvade omdömesgåfva, sin långa erfarenhet under Läro-Embetets utöfning, sit lågande nit för menniskors förädling och sällhet, och den djupa menniskokännedom han öfveralt i närvarande arbete röjer. "Våra tider," säger han i nysnämnde bref, "vilje vi med glädje lyckönska äfven deröfver, at så väl Christendomens angelägna sak i allmänhet, som ock dess Läro-Embete i synnerhet har nu fått långt mer uplysning, förbättring och upmuntran än förut. Vi vilje säkert hoppas, at många våra bröder skola icke lämna desse til ändamålet lämpligare hjelpmedel obrukte, utan i följe af dem med all trohet efter bästa förmåga ännu mer åstadkomma det goda, til hvilket de äro kallade. Och då vilje vi ock bedja Gud, at han genom sin allrådande förlyn alt mer framskaffar sådana omständigheter i verlden, som för den rena Christeliga kunskapens friare utbredande, för menniskoslägtets verkeliga förbättring och dygd, och dermed äfven för dess sanna högre välfärd äro förmånlige. Jag kan icke gärna afhålla mig från den glada utsigten på *detta bättre*, ej eller anse det aldeles för bedrägeri, hvarpå det sig grundar. Det nu mer utvidgade tänkandet synes mig redan vara en tydlig början dertil. Jag har så mycket förtroende til det i flera hufvuden och trakter upväckta

väckta framträfvandet hos mensliga själen, at et och annat särskilt hinder nu mer är för svagt; jag gör mig hopp om en nästan outeblifvelig känsla af den förnuftiga själens sanna behof, hvilken känsla skall starkare och allmännare påtvinga sig, sedan man så ofta och olyckligt nog förirrat sig i lättsinnig otro, ofruktbar polemik, andaktlikt svärmeri och tygellös sinlighet." Den andeliga tålsamheten för andras meningar, och den hvarje tänkande varelse medfödda rättigheten, at endast sjelf, och endast inför den allseende Guden, ansvara för sin sinnesförfattning, sin öfvertygelse, hafva aldrig ägt vårdigare och redligare påyrkare och försvarare, än närvarande vördnadsvärda Författare. "Det synes mig för hårdt," säger han, "om sådana föreställningssätt och meningar, som hvarken af öfvertygande skäl, ej heller af säker erfarenhet kunna bevisas bidraga til en Christens större rättsinnighet och tilfredsställelse, om de af menslig autoritet göras ovillkorligt nödvändige til den Christeliga tron och til den deraf flytande salighet." Och vidare: "vi skulle i vårt sinne lida för mycket dervid, om vi fälde et strängare omdöme. Låt ock vara, at vi för detta välviljande hopp skull, blifva räknade bland de menniskokära andelige, som hålla sig mera til kärleken, än til införda meningar! Så länge vi för oss sjelfve icke eftergifva något af sanningens rättigheter, så länge vi med helig vördnad för Gud och hans upenbarelse bemöda oss, at icke allenast för egen del blifva upplystare och visare i hvart och et stycke af den dithörande kunskapen, utan ock at hjelpa andra til upplysning och visshet, så länge skall det hos Gud — den förtröstan hafve vi til honom — icke skada oss, at vi sätte oss utur parti-andans trånga kringstängningar, och

anse

anſe åfven dem ſåſom verkelige Chriſtne, ſåſom ſåkre Medbröder i vår tro och vårt hopp, hvilka, oaktadt ſkiljaktighet i theorier, viſa lika redlighet och lika Gudsfruktan." Författaren beſeglar ſin öfvertygelſe och de påſtående han i närvarande bok yttrat med följande tillägg: "Mit tänkeſätt har ſå litet undergått någon förändring, at jag ſnarare, ju närmare jag kommit den ſtora räkenſkap, jag nu ſnart nog ſkall aflägga, har funnit mera ljus i detta förenklande af Prediko-Embetets ändamål och mer tilfredsſtällelſe i min öfvertygelſe derom."

Förf. börjar ſjelfva boken med at viſa huru orimligt, huru ſkadligt för ſjelfva det Andeliga Ståndet det är, når detſamma, under ſkygd af allmänna okunnigheten och vidſkepelſen, eller under förhoppning, at ännu kunna ſtödja ſig vid desſas få återſtående öfverlefvor, gör anſpråk på en magt och en helighet af högre än menſklig art, ſom ſkall berättiga det, utan afſeende på perſonliga egenſkaper, til de verldsliges undergifvenhet och vördnad. Han viſar med förnuftets hela öfverlägſenhet öfver fördomen och dårſkapen, huru litet detta ſtånd känner ſina ſanna fördelar, når det, inom et Land och i et tidehvarf ſom är eller börjat blifva uplyſt, ännu förnyar desſa anſpråk, med eller utan öfvertygelſe om deras grundlighet; han viſar, at det juſt genom et ſådant förhållande blottar ſig för de vådeligaſte anfall. Många, rått många andelige gifvas, jag vet det, ſom åro altför klart ſeende, altför vältänkande emot menniſkor, för at våga eller vilja göra anſpråk på et anſeende, ſom hårleder ſig ifrån förra barbariſka tiders förvillelſe, ſlafveri och Munk-anda; jag vill åfven tro, eller åtminſtone hoppas, at mängden af våra Lärare ſkola genom affigternes renhet vilja

förvärf-

förvärfva ſig ſamvetets bifall; men om ännu — och detta kunde ju vara en möjlighet — någorſtädes i et eller annat proteſtantiſkt Land låge förvaradt et begär at genom en främmande myndighet gifva ſig vigt inom Samhället, at ſkaffa ſig inflytande på verldslige värf, eller at på hopens blindhet och lydnad grunda varagtigheten af redan erhållne fördelar; om perſoner gifvas, ſom med nog ſtor ömtålighet känna ſig ſårade, når den verldsliga tänkaren vågar vända et granſkande öga på andeliga Ståndet; om ännu, den urgamla vanan i detta Stånd, at göra ſin egen ſak til Guds, och tillika at tro ſig vara utkorade förſäktare af den eviga, allviſa och milda Styresmannens åra, ſå litet i behof af altid ſvaga och ofta ſjelfkåra menniſkors vanſinniga nit; i deſſa fall, ſäger jag, kan man icke utan tilfredsſtällelſe och nytta ſe och anföra de ſanningar en ſtor andelig Lärare, med frimodighet och ſtyrka, velat intrycka i ſina Medbröders begrepp och hjertan. "För allt i verlden," ſäger han (ſid. 2), "låtom oſs icke bygga vårt Embetes vigt på inbillningar. Vi hafva för deſs vigt grundade ſkäl nog, utan at vi behöfve intaga menniſkor med et gyckleri, ſom i deras ögon ſkall göra oſs ſtora, men ſom ock, når det uptäckes, verkar motſatſen, och det på et ſå olyckligt ſätt, at ſjelfva Religion måſte mer än mycket lida derunder. Verlden har ännu icke på långt når glömt alt det elände, hvaruti de Andeliga hafva förſatt henne genom ſin inbillning eller föregifvande om en deras ſtånd åtföljande helighet och magt; ehuru likväl detta onaturliga ok nu, Gudi lof, är i många Länder aldeles ſönderbrutet, och i andra til en ſtor del låttadt. Jag anſer det för billigt och nödvändigt, at vi ſjelfve ſäga detta, då hiſtorien och erfarenheten viſar det ſolklart.

klart. Hvad angå oss de regeringslystne Präster i åldre och nyare tider, at vi ikulle anse oss skyldige at taga deras parti, och blott för at behaga dem, upoffra icke allenast en samvetsgran redlighet, utan ock vårt Embetes verkeliga årevärdighet, som på andra sidan hvilar på oomkullstötelig grund?" "Vi äre," fortfar Författaren, "inga offerbärare för Folket; inga afländrade medelspersoner imellan Gud och menniskor; inga vigde förvaltare af helga ceremonier, hvarmed vi skulle liksom med en magisk kraft efter behag utströ välsignelse eller förbannelse öfver andra; inga verkeliga utdelare af syndernas förlåtelse; inga privilegierade innehafvare af nycklarne til himmelen och helfvete. At man gifvit Christendomens Lärare namn af *Präster* har åstadkommit mycket ondt; emedan den okunnige gjort sig deraf den tanken, som skulle de kunna afgöra menniskors angelägenheter hos Gud, företräda deras ställe hos den Alsmägtige, och från honom åter utdela den Gudomliga nåden. Därifrån härröra de stora tilskansningar af myndighet och öfvervälde, som blifvit lika fördårfligt för Religionen som för Samhället. Christendomens Lärare hafva hvarken med Judiska eller Hedniska Prästerne någon ting gemensamt, så vida man föreställde sig desse sednare såsom et slags medelpersoner af Gudomen befullmägtigade. Vill man likväl hafva någon i de gamla tider, med hvilken Christendomens Lärare kunna jämföras, så äro de på visst sätt detsamma ibland oss, hvad Propheterne, i trångare begrep, voro bland Judiska Folket, och Philosopherne i hedendomen, *Uttydare*, och så vida de genom det dem updragne offentlige Embetet skiljas från den öfrige mängden Gudsdyrkare, äro de *förordnade* Uttydare och Förklarare af Guds Lag, vishetens

och

och dygdens Lärare. Men denna jämförelsen, ser hvar och en tydeligt, har endast sit afseende på Embetets allmänna föremål, och icke på sättet af dess förvaltande, och än mindre på källan til undervisningen." Vidare: "Icke eller ville jag gerna yrka så mycket på vår likhet med Apostlarne, *Jesu* första omedelbara sändebud. Deras omedelbara sändande af Christo, och det utomordentliga, som visade sig i deras förrättningar, gaf dem sådana personliga förmåner och rättigheter, at vi icke kunna tilvälla oss samma namn och anseende af Guds omedelbara sändebud til menniskorna. Vore vi i samma egenskap, som Apostlarne, och kunde af våra Åhörare fordra, at de, i kraft af vårt Gudomliga sändande skulle utan prófning och genságelse tro och åtlyda hvad vi på Guds vágnar förkunnade dem, så vore det visst prágtigt nog; men det ár nu aldeles icke så; ty vi kunne aldrig upvisa någon fullmagt, som berättigar oss dertil, eller som innehåller några oss anförtrodda hemliga árender, hvilka fordra en blind och undergifven tro af våra Åhörare. Desse innehafva fast mer, så väl som vi, hela vår *instruction* (om vi för et ögnablick skola låta oss anses såsom Guds Sändebud) och åga samma rätt som de ädla *Beroenser* (Apostl. Gern. 17: 11.), at vid hvarje lärdom, som vi gifva dem, noga efterséka dess grund i skriften, och deraf sluta huruvida de böra tro oss, eller icke. Vi kunne således icke tilvälla oss den hedern, at i så högt begrep vara Guds Sändebud, och det ár báttre, at vi sjelfve afstå derifrån, än at andre på et oangenámt och förödmjukande sätt först skola öfvertyga oss om dess ogrundade påstående. Icke eller ligger något utomordentligt och underbart uti sättet af vår kallelse til Embetet, hvar och en vet

huru

huru dermed tilgår — och huru han har kommit til ſin ſyſsla — vi erfare ock inga öfvernaturliga gåfvors meddelande vid vår *ordination.* Desſa omſtändigheter göra en ſå ſtor åtſkillnad emellan Apoſtlarna och oſs, at af alt hvad de påſtå om ſig, kunne vi omöjligt tilägna oſs mer, än hvartil vårt närvarande Embetes verkeliga beſkaffenhet gör oſs berättigade. Om Läro-Embetet kunne vi ſäga ſom *Paulus* om Öfverheten: *hon är ſkickad af Gud.* I det hänſeendet kunne vi ock ſäga, at vi äre *Jeſu* Apoſtlars efterträdare, at vi med dem predike enahanda Evangelium, och med dem arbete til et och ſamma ſtora ändamål, nemligen til menniſkors undervisning, bättring och lyckſalighet. Allenaſt vi icke deraf härleda någon rättighet at tilvälla oſs en ſtörre magt eller et högre anſeende, än den ordentliga menſkligheten medgifver, och det af oſs ſtiftade goda förtjenar." Och vidare (pag. 8): "Änſkönt det ſåledes är ganſka lätt och beqvämt, at göra oſs ſtora, värdige och fridlyſte i kraft af den meningen om en våra perſoner å Embetes vägnar vidlådande beſynnerlig helighet, ſå länge Folket vill tro den; ſå är jag dock ſäker, at hvarje proteſtantiſk Lärare, ſom tänker enligt ſanning och ſamvete, långt hellre afſtår från deſſe, ehuru lättfängne förmåner, än at köpa dem för dyrt med ſkrymteriets konſter och den dumma vidſkepelſens bibehållande. För de Andelige af en ſådan Kyrka, hvareſt hierarchiens mägtiga byggnad äfven behöfver denna folkinbillningen ſåſom en pelare til ſit upprätthållande, är det nog beklagligt, at de nödſakas, antingen ſjelfve tro deſſe falſka förmåner, eller vara upſåtelige bedragare, eller ſucka under den pinſamma ſtriden emellan utvertes plikt och en invertes bättre öfvertygelſe." Detta ſynes vara förnuftets

och

och välviljans eget ſpråk. Författaren tillägget längre fram i boken (pag. 34.) några ord ſom ſynas höra til det föregående: "Allenaſt *et*," ſäger han, "blir hufvudſaken för den Andelige och hans egenteliga verk: han ſkall lära Religion och andelig lyckſalighet. Vi kunne altid medgifva, at detta icke är en ſådan förmånsrätt, ſom efter en gudomlig anordning endaſt tilhör viſſe från andra menniſkor afſöndrade perſoner, och at deſſe få dertil en egen kraft genom den från Apoſtlarnes tider oafbrutet förrättade präſtvigningen. Det ſkulle blifva ſvårt at beviſa denna ſå jämt bibehållna ordination, och än ſvårare at beviſa en ſådan verkan af denſamma. Kunſkaper, ſkicklighet at underviſa, och tilräckelig ledighet dertil ſätta den ene ſå väl ſom den andre, i ſtånd at förvalta detta Embetet; och om en Chriſten, hvilken ſom hälſt, med et uplyſt förſtånd och et redligt hjerta efter ſin Tros innehåll underviſar, förmanar, upmuntrar och tröſtar några, eller hela Förſamlingar af Medbröder, ſå ſer jag icke, hvaruti verkningen af hans lärande ſkulle vara olika med den, ſom en vigd Lärare kan åſtadkomma."

Förf. utreder med lika grundlighet (pag. 45.) i hvad mån det är lämpeligt, at den verldsliga Magten bemödar ſig at låta känna ſin ſtyrka, i frågor ſom angå Religions-ämnen, och ſom höra helt egentligt til förnuftets billiga och alt högre yrkade anſpråk på oinſkränkt ſjelfrådighet. Författaren uplyſer ganſka ſkickligt och värdigt ſin öfvertygelſe i detta ämne genom en liknelſe af någon ſtyrelſe, ſom, under upkomne ſtridigheter emellan åtſkillige Läkare och af välment nit för Underſåtarnes hälſa, genom lagar föreſkref hvilka af de omtviſtade cur-methoderne det var dem tillåtit at vidtaga (pag. 47). Han ogillar, i likhet

med hvarje uplyft och välviljande man, *de hemlige Sällſkaperne, ſom under främmande namn hålla ſine ſammankomſter inom ſlutna dörrar, hvilkas Medlemmar ofta utgöra flera tuſende, och hvilkas grundſat er, affigter och göromål äro för alla andra, utom dem ſjelfva, en hemlighet och kunna följakteligen gifva anledning til allahanda miſstankar* (pag. 45). Desſa tål man dock helt bekymmerslöft utan efterforſkande. "Och de Chriſtne," tillägger Förf., 'hvars ſammankomſter och Religionsöfningar äro lika få öpna och fria, ſom deras hjertan böra vara upriktige, de ſkulle icke få njuta ſamma ſkonſamhet; de ſkulle hållas under en långt ſträngare politiſk upſigt och inſkränkning, än man tror vara nödig vid andras äfven få vidſträckta, ſom hemliga förrättningar!"

De bevis Författaren anför (pag. 98) för at göra rätt tydligt, huru *Religionen förlorar ſin verkan genom det myckna föredragandet af ofruktſamma läror*, ſkola gälla inför Förnuftets Domſtol, och kunna icke blifva utan verkan hos hvarje Andelig Lärare med rena affigter. "Det vore," ſäger han, "et äfven ſå origtigt, ſom ſkadligt begrep, om man ville tro, eller ſätta andra i den tron, at de väſendteliga fördelar, ſom den rätta *praktiſka* Chriſtendomen åſtadkommer, kunna äfven väntas af blotta ſpeculativa och fruktlöſa löroſatſer, hvilka et ſärſkildt Kyrkoparti af förvetenhet har utſtuderat, och icke altid af de hederligaſte anledningar förfäktat, och at ſåledes desſe tillagde ofruktſamma theorier borde til laſternas afböjande äfven få ſorgfälligt bibehållas och fortplantas, ſom de väſenteliga grundſanningar, hvilka verkligen förbättra och tilfredsſtälla. At ſå förblanda två aldeles ſkiljaktige ting, ſkulle förſtändige och tänkande perſoner med ſkäl förundra ſig öfver. At an-

ſe

ſe afvikelſer från et Kyrko-ſyſtèms blotta ſpeculativa läroſatſer, ſåſom orſaken til en herrſkande laſtbarhet, och at följaktteligen handtera den afvikande, ſaſom en fördärfsſtiftare, det röjer en ganſka uſel logica och merendels en ännu långt uslare moral." Förf. upletar i hvad affigt *ſådane fruktlöſe och af menniſkor faſtſtälde läroſatſer ſättas i lika värde och nödvändighet med praktiſka ſanningar, ja aldeles uphöjas öfver dem.* Han tror at detta äger rum, då en menniſka, eller et Samfund af flere, hafva för affigt at aldeles herrſka öfver andra, icke allenaſt öfver deras gerningar, utan ock öfver deras ſinnen och tänkeſätt, och fördenſkull förbjuda förnuftets fria bruk i Religionsſaker, på det at ſlafveriets kedja måtte blifva ſå mycket längre och mera bindande;" och vidare: "För at tämja den verldslige hopen til en ſtilla förſakelſe af alt eget underſökande och pröfvande." "Man har," tillägger Förf., "anſett för et ganſka vigtigt och tjenligt medel härtil at förändra eller förtyda Religions-läror, och at, tvärt emot deras hälſoſamma ändamål, göra dem likſom til et heligt mörker, i hvilket intet menniſko förſtånd bör våga at inträngа ſig. De fordne okunnige och trätgirige tiders läroſatſer, hvars ogrund och obetydlighet hvarje medelmåttig tankegåfva hade bordt kunna inſe, hafva blifvit förſvarade och påyrkade med alt ſken af et gudeligt nit. Man har ſedan upſåtligt tillagt ännu flera läroſatſer af ſamma ſlag, och ju orimligare deſſe til en del blefvo uptänkte, deſto bättre trodde man ſig med dem kunna döfva förnuftet, och afviſa alla frågor *huru?* och *hvarföre?* under det förehängde täckelſet af en helig ogenomtränglighet. Deſſa ordformulairer, ſom kallades trosläror, *ſkulle* alla menniſkor, vid Saligheténs oundvikeliga förluſt, be-

känna såsom otvifvelaktigt sanna och oumbärligt nödvändige, så litet de ock kunde tänka, och ännu mindre vinna dervid. Mer behöfdes visserligen icke för at böja menniskornas halls under et odrägligt ok, hvars påläggare allena deraf hade fördel för sin regeringslyftnad och rofgirighet. Detta var et konstrikt mästerstycke af en vits hierarchie, som genom sådant qväfvande af all pröfningsanda, förstod at tillskansa sig et nästan obegripligt välde, at inblanda sin föregifna Religionsomsorg i alla verldsliga ärender, at dermed få sin hand uti alt, och göra sig Furstar och Folk underdåniga. Detta välde bibehöll sig i många århundraden, och det blott på tilvällandet af en irringslös ofelbarhet, och på den utverkade blinda undergifvenheten af tron. Det är nog möjligt, at denna *Politik*, som til Menniſko-slägtets stora olycka haft en så långvarig framgång, varit retande nog, at väcka efterapning på andra ställen, och at försök dertil blifvit gjorda af samma art, ehuru under en annan gestalt. Allestädes och i alla tider gifves menniskor, som ganska gerna *herrska* och *taga*, och som verkeligen söka göra det, så snart de tiltro sig sjelfve eller sina förbundsbröder nog slughet dertil. Genom förställning och falska intryck af Religionen tilvinna de sig menniskors sinnen, och erhålla då genom list, hvad som icke genom magt vore dem möjeligt. Så mycket mer äre vi skyldige, at tacka Guds försyn, som redan gifvit verlden så mycket ljus, och gifver henne ännu mer, at intet förvillande töcken får bortskymma vår tankegåfva, och at ingen kan borrtblanda Christendomens hälsosamma *praktiska* läror, med mörka och obrukbara, utan at blifva känd för en Religionsförtydare (p. 98)".

Förf.

Förf. viſar ſig (pag. 258.) äga den öfvertygelſen — och huru ſkulle någon med hans lärdom och ſunda omdömesgåfva äga en annan — *at kunſkaperne i Religionen böra aldrig komma i ſtridighet med kunſkapernas verkeliga tilltagande i andra vetenſkaper.* Det är förundransvärdt huru man någon gång kunnat hinna up til den grad af fallſkt omdöme, at man trott ſig finna ſtridighet emellan en Lära, ſom Skaparen i ſin högſta mildhet gifvit oſs, och det förnuft, ſom ſkall lära oſs värdera denna Lära, och är en faderlig gåfva af ſamma välgörande hand! En Religion, ſom upger ſinnets förädling, ſedernas renhet, de husliga pligternas fullgörande, välgörenheten, ſamfundsdygden och menniſkokärleken ſåſom kännetecken af lydnad och vördnad för alla varelſers Uphofsman, ſåſom vilkor för jordiſk och evig lyckſalighet, ſkulle den kunna vara i ſtridighet med det begrep vi äge, och ſom beſtändigt viſar oſs, huru all lefnads-erfarenhet, ſå långt den kan, bekräftar deſſa föreſkrifters ſanning och Gudomliga uphof. En Lära, i ſin förſta enkelhet ſå klar för begrepet och ſå tilfredsſtällande för hjertat, kunde icke, utan mycken omſorg hos menniſkor at vanſtälla henne, blifva et föremål för den verkeliga och ärliga Tänkarens ogillande, hvilket aldrig bordt och näppeligen kunnat ſträcka ſig längre, än til de menſkliga tilſatſerne. Det bör ockſå blifva hans oafbrutna bemödande at afſkilja dem från de ſanna beſtåndsdelarne, och på hans nit och ſkicklighet beror menniſko-ſlägtets dygd och lyckſalighet. Om vi emedlertid icke altid varit ſå aldeles fredade från at någon gång höra bedrägeriets eller enfaldens utrop emot förnuftets förmätna forſknings-begär i andeliga ting, och de antingen hotfulla eller til ömkan rörande förma-

ningarne til tanklöshet och blindhet, kunne vi deremot här med verkelig tilfredsſtällelſe från en djupſinnig och menniſko-älſkande andelig Lärares mun höra detta ämne behandlat efter helt andra grundſatſer: "Luſten at tänka," ſäger han, "har dock en gång blifvit upväckt och utſpridd. Så mycket ock ſomlige dervid fallit på utſväfningar och en orätt tankegång, hvilka dock förr eller ſednare ſkola af den ſtarkare öfvertygande ſanningen nog föras til rätta; ſå har ock deremot den verkſammare granſkningen och underſökningen blottat och utrotat en mängd af länge trodda villfarelſer, och bragt i ljuſet många obekanta ſanningar. Denna begärelſe efter ljus och öfvertygelſe, ſom nu en gång blifvit ſatt i allmän verkſamhet och öfning, och ſom belönas med ſå god framgång, ſträcker ſig ock naturligtvis på hvart förekommande föremål, ſom anſes värdt upmärkſamhet. Religionen kan ſåledes icke eller undgå den, i ſynnerhet ſom hon är ſå vigtig. Sanningsforſkaren måſte dervid fråga, huru han bör förſtå hennes innehåll i det hela, eller i hvar del, och hvarföre han bör tro det? Hvad ſom tjenar til hennes ändamåls upnående, eller deruti är hinderligt? Men til kännedomen af det ſanna och goda, äfven i detta målet, har Gud för vårt dömmande och ſlutande icke lagt andra lagar i ſjälen, än de allmänna, ſom i hvarje fall böra leda menſkliga förſtåndet. Om ſåledes denna ſtora angelägenhet ſkall öfvervägas i hela ſin vidd, ſå måſte det ſke efter ofvannämnde förſta grundregler, ſom icke hafva andra öfver eller jämte ſig." m. m.

Hvilka äro de hufvudſakeliga afvikelſer ifrån et värdigt, verkande och lämpeligt prädikoſätt, ſom en man med ſundt omdöme och en icke al-

delés

deles oſäker ſmak någon gång tror ſig finna i våra Förſamlingar? Kan hända följande: *man uppehåller ſig vid ämnen, ſom hvarken af Läraren eller Åhöraren kunna begripas*, eller *man behandlar verkeliga ſanningar ſå, at de ſnarare tilmörkna än upklarna i Åhörarens ſinne:* detta förutſätter, antingen okunnighet om den gifna regeln, at begrepets bifall ſkall föregå eller förbrödras med hjertats; eller ockſå en oförmögenhet at tilvägabringa denna verkan. Vidare: *Man antager antingen en ton af ſtraffande och öfverlägſen ſtyrka, eller en af altför ödmjuk förkroſelſe, hvilka bägge lika illa paſſa en varelſe omgifven af mörker och ſvagheter och villoſtigar, och hvilken likväl bör bemöda ſig at aldrig komma nedom ſin naturs värdighet, hvarken i ſin andakt eller ſitt tänkeſätt eller ſit lefverne.* En öfverlägſen, myndig och ſtraffande ton förutſätter hos Läraren öfvertygelſen om en egen och gifven ſtörre kunſkap och dygd, än Åhörarens; detta förhållande af öfvervigt och underlägſenhet, är det kan hända hos Läraren icke enligt med den Chriſtna ödmjukheten och välviljan at ſjelf yrka, icke eller med den verldsliga ſedeſamheten: det torde ockſå icke altid äga ſå rum, ſom både Lärare och Förſamling ſkulle önſka, och ſom det visſerligen någon gång, och kanſke ofta, inträffar. När man i verldsliga ämnen vill uplyſa, beveka, öfvertala, är den påtvingande myndigheten altid förkaſtelig: kanſke är han det äfven lika ſäkert i ämnen ſom utgöra Religionen. Af den motſatta ytterligheten åter, at antaga en rätt långt drifven qvidande ſyndare-ton, torde ſällan vara at vänta någon uplysning i Åhörarens begrep, någon ädel och manlig föreſats i deſs hjerta at bemöda ſig om bättring och helgelſe; utan i ſtället, och på ſin höjd, en för den en-

faldige och ſkrymtaren öpnad lätt utväg, at genom en timas förnedring, gråt och förkrosſelſe återvinna ſamvetets lugn, de närvarandes upmärkſamhet, och en hemlig utſigt för framtiden, at med lätt möda tyſta ſamvetets och medmenniſkors hårda omdömen öfver pligtförgätenhet och nedrigheter: ofta torde ockſå Lärarens tårar rinna, utan at åtföljas af Förſamlingens. — Och ſiſt: *Den andeliga ſtylen ſynes icke allmänt vara vårt i uplysning och odling värande tidehvarf, fullkomligt värdig.* Det är kan hända både ſannt och anmärkningsvärdt at ſkriftſättet i vårt Fädernesland dageligen upſtiger närmare fullkomligheten; at vi äge vältaliga ſtycken och andra arbeten i obunden ſkrifart, hvilka i ſtylens förtjenſt, lika ſom i tankarnes och bildningens, näppeligen ſkola lämna företrädesrättigheten åt något tidehvarf eller någon Nation; at veteniſkaperne redan afhandlas i et ſpråk, ſom äger icke allenaſt klarhet, utan äfven ofta lätthet och behag; at man til och med i kringvandrande Ströſkrifter, i öfrigt ofta obetydlige, likväl mindre ofta har orſak at beklaga ſtylens obehag; at Dagblad, ſom blifvit utgifne under våra ſtörſta Snillens tilſyn, länge ägt et ganſka allmänt, kraftigt och gagneligt inflytande på alla läſande Menniſko-Claſſers ſkriftſätt; och at, alt detta oaktadt, den andeliga ſtylen i tryck och från predikſtolarne ändå nog länge til någon del bibehållit en gång, en tröghet och en oſmak näſtan från förflutne århundraden. Skulle man väl, för at framſtälla en undſkyllan, vilja yrka, at de ämnen ſom äro de högſta för vårt begrep, de meſt rörande för vår känſla, och, med deras inflytande på vårt väl, oſs närmaſt belägne; ſkulle någon vilja yrka at deſſa böra utföras i et mindre ädelt och värdigt ſpråk, än andra af mindre höghet och vigt? Det

ſunda

ſunda förnuftet ſkall ſäkert vägra at dertil gifva ſit bifall. Förfarenheten framräcker äfven villigt ſin vederläggning. Vi vilje icke här åberopa andra Länders ſtore andelige vältalare, hvilka i ſtyrka, klarhet, bildrikhet och välljud ſnarare öfverträffat ſina ſamtida vitterhets-idkare, än varit dem underlägsne; verkningarne deraf til Religionens renande och förädling, äro ockſå kände. Äfven vi hafve ur Svenſk hand fått i värdig och ſkön Svenſk drägt emottaga de urgamla ſånger, från hvilka den andeliga vältaligheten härleder ſit verkeligen gudommeliga urſprung; och hvilken kraftig vederläggning hafva icke desſa förtjenſtfulla arbeten i beredſkap åt dem, hvilka vilja anſe den odlade ſtylen ſåſom otjenlig för Gudaläran? Hvar och en i vår hufvudſtad har äfven tilfälle, at höra den tilläfventyrs ſtörſta kända vältalighets förmåga använd på de Gudomliga Sanningarnes och Chriſtendomspligternes inympande i begrepp och hjertan. Värdiga och ſtora efterdömen ſakne vi ſåledes icke; och erfarenheten yrkar den andeliga ſtylens odling och ſkönhet. Den inſkränktare förmågan behöfver ockſå visſerligen icke, om hennes rättigheter äro kända för henne ſjelf och andra, upleta någon af förnuft och erfarenhet förkaſtad ſats til ſit värn: ſtora Snille-gåfvor äro altför ſällſynta för at kunna fordras af någon; men man fordrar — och jag tror med alt ſkäl — af hvarje andelig Lärare, at han icke upſätter ſin egen förmåga til gräns för andras; at han äfven i ſin Läro-ſtyl följer ſit Tidehvarfs uplysning, ſå långt han ärligt förmår; at han bemödar ſig om klarhet i ſina tankars meddelande, om naturlig ton, om en uprigtig och blygſam välviljas uttryck: han må i öfrigt ſöka uphinna den grad af ſtyrka, bildrikhet och välljud, ſom hans Snille-gåfvor kunna gifva; och

ingen förnuftig ſkall begära annat och mera. Det låga och det tvungna i uttrycken ſkola då icke mindre uteblifva, än all öfverſpänd ſtyrka och alt ſökt ordprål, bägge lika förſkutna af den ſanna vältaligheten. Med en ſådan naturlig, ödlad och ſå långt man förmår, äfven uphöjd och förädlad Läro-ſtyl, torde det andeliga Ståndet ſäkraſt lyckas, *at*, enligt närvarande Författares önſkan (pag. 311), *göra Religionen til en ledare i det vanliga lefvernet; ſkaffa henne in i huſen, i umgänget och dagliga förrättningarne; och lära menniſkorne at ſammanknyta ſin Chriſtendom med pligterna af ſin kallelſe och ſine åtſkillige förbindelſer på jorden.*

Författaren har, med all den förtjenſt för hjertat och förnuftet ſom öfveralt i denna bok framlyſer, likväl aldrig kunnat lägga ſin menniſkokärlek och ſin ſkarpſinnighet tydligare i dagen, än genom ſin nitälſkan för de ringare Menniſkoclaſſernes och Ungdomens förnufts- och ſede-odling, hvilken af honom upſättes ſåſom det vigtigaſte föremålet för en rättſkaffens andelig Lärares bemödande (p. 314, 315, 316, 317). När man ledes til denna ljufva och höga tanka, at våra ringare och talrika Medbröder, ſom äro djupare förnedrade af ſin okunnighet och råhet, än af ſjelfva ſina yttre omſtändigheter, ſkulle en dag, genom verkſamme och menniſko-älſkande Lärares ſkicklighet, kunna uphöjas til någon grad af ſannt menniſko-värde; at en upväxande generation kan bildas för rättviſan, menniſko-kärleken, medborgligheten och en ſann öfvertygelſe om ſällhet och förtjenſt; ſkall man kan hända för något ögonblick — kan hända detta ofta — förgäta den qväljande påminnelſen af all den förnedring, brottslighet, villfarelſe, och alt det lidande hvarmed vi, inom

inom vårt eget slägte, äro omgifne. Det höje en sådan tanke ger, borde helt naturligt lända oss til en annan, til den, at hvar och en efter tillfälle och förmåga, upsöka de verksamma medlen til menskligheteens förädling och sällhet.

Vi slute med den önskan, at en bok af detta uphöjda practiska värde måtte allmänt finnas hos Lärare och Åhörare i vårt Fädernesland. De förre skola här vinna en säker, redlig och fördomsfri Ledare vid deras vigtiga Embetes utöfning; de sednare en säker måttstock, efter hvilken de kunna, utan fruktan för misstag, mäta sina Själaförjares förtjenst.

Öfversättaren har äfven bifogat til sjelfva Boken några korrta underrättelser om Författarens lefnad och öfriga lärda arbeten. Vi vilje af de förra meddela följande: Han föddes 1714 i Svenska Pommern, blef 1745 befordrad til Secreterare hos då varande Svenske Envoyén vid Preussiska Hofvet, Gref *Rudenskiöld*, och 1757 til Probst i Barth; han kallades sedan (1764) för dess stora talenter och oskrymtade religions-nit til Berlin, förordnades til Öfver-Consistorial-Råd, til Probst och Kyrkoherde vid Nicolai Kyrka, och til Inspector vid det förenade Cölniska och Berlinska Gymnasium, under hvilka Embetens utöfning han njutit icke allenast sine Åhörares utmärkta kärlek och förtroende, utan ock blifvit mycket aktad af Personer af det Kongl. Huset och Stats-Ministrar, som flitigt åhört hans Predikningar. — Vid sin höge ålder lefver han ännu älskad och vördad, och hans åminnelse blifver visst i välsignelse."

T - - - h.

6000086002
Göteborgs universitetsbibliotek